CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST

BLANÍK

Veronica

Blaník

Příloha časopisu Veronica pro Správu CHKO Blaník

Vydáno při příležitosti 15. výročí založení CHKO

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST

BLANÍK

Obsah:

Slovo úvodem 2
Lubomír Hanel

Geologie a geomorfologie 3
Lubomír Hanel

Hydrologie 3

Zvláště chráněná území 4
Pavel Pešout

Flóra CHKO Blaník 5
Pavel Pešout

Lesy v CHKO Blaník 7
Petr Skála

Fauna v CHKO Blaník 7
Lubomír Hanel

Zemědělství 10
Pavel Pešout

Architektura v CHKO Blaník 11
Lubomíra Racková, Petr Skála

Velký a Malý Blaník očima archeologa 11

Významnější kulturní památky a zajímavosti CHKO Blaník 14

Drobné sakrální objekty v CHKO Blaník 14
Jan Svoboda

Památné stromy 17

Nálezy mincí na Podblanicku 17

Kámen z Blaníku v základech Národního divadla 18

Blanická pověst 19

Blaník - příloha časopisu Veronica pro Správu CHKO Blaník.
Vydává: Regionální sdružení Českého svazu ochránců přírody v Brně
Adresa redakce: Veronica, Panská 9, 602 00 Brno, tel.: 05 4221 8352, fax: 05 4221 0561
Písemný styk: P.P. 91, 601 91 Brno
Šéfredaktor: PhDr. Václav Štěpánek
Zástupci: RNDr. Jitka Pellantová, ing. Jiří Turek
Redaktorka: Věra Fojtová
Grafická úptava: Václav Štěpánek podle původního návrhu Oldřicha Bárty
Dáno do sazby: v březnu 1997
Vyšlo: v dubnu 1997
Tisk: Tiskárna DIDOT, spol. s r.o., Langrova 43, Brno-Slatina

Tištěno na recyklovaném papíře

Fotografie na obálce: Velký Blaník od východu, v popředí silnice Kondrac-Načeradec (1965). Foto V. Zelený

Slovo úvodem

Chráněná krajinná oblast Blaník byla vyhlášena výnosem Ministerstva kultury ČR s účinností od 1. 1. 1982. Je sice nejmenším velkoplošným chráněným územím v celé republice, je však plnohodnotnou a nedílnou součástí sítě chráněných území, sítě, která vytváří kostru nejzachovalejších typů krajin naší republiky.

Po prvních letech existence Správy CHKO ve stísněných podmínkách ve Světlé pod Blaníkem se podařilo vybudovat důstojné pracoviště v Louňovicích. Postupem času většina místních obyvatel pochopila poslání Správy jako instituce zastřešující ochranu zdejší krajiny ve všech jejích aspektech. Stále více obyvatel se na pracovníky Správy s důvěrou obrací v rozmanitých otázkách ochrany přírody a krajiny. Správa se tak stala orgánem metodickým, odborným, konzultačním, ale též samozřejmě vykonávajícím státní správu ve svěřeném území. CHKO Blaník je současně i modelem přírodě blízkých forem hospodaření v krajině pro široké okolní území.

V minulých letech byla získána řada zkušeností, ať kladných či záporných, při řešení rozmanitých problémů souvisejících s rozvojem zdejšího regionu. Tyto skutečnosti se jistě promítnou v uvážlivém jednání Správy v dalších letech. Hodláme i nadále podporovat ty aktivity obyvatel, které budou pro region přínosem a budou respektovat požadavky na uchování kvalit zdejší přírody a krajiny, na něž místní občané mají proč být hrdi. Správa CHKO Blaník chce výrazně přispět k tomu, aby návštěvníci Podblanicka vycítili, že lidem, kteří zde trvale žijí, na budoucnosti „svého" kraje pod Blaníkem skutečně záleží.

Na činnosti Správy CHKO Blaník se od jejího vzniku podílelo mnoho regionálních spolupracovníků, přírodovědců a vlastivědných badatelů i dalších předních odborníků z celé republiky, ale i ze zahraničí. Jim všem patří za jejich zásluhy o poznání, podporu a propagaci oblasti upřímný dík.

Celý tento materiál, vydaný k 15letému výročí existence CHKO Blaník, není určen jen pro bližší seznámení se zdejší zachovalou a malebnou krajinou a její historií, ale současně je také pozvánkou k její návštěvě.

RNDr. Lubomír Hanel, CSc, vedoucí SCHKO Blaník

L. Kuba, Louňovice pod Blaníkem (kresba z r. 1940).

Geologie a geomorfologie

Pro Podblanicko je typický kopcovitý terén. Území patří do Středočeské pahorkatiny a částečně i do Českomoravské vrchoviny (hranici tvoří prolom Blanické brázdy, což je několik kilometrů široká terénní sníženina probíhající od Kamberka (400 m n.m.) k Vlašimi (360 m n.m.). Zdejší terén má výškové rozdíly většinou 75—150 m, průměrná nadmořská výška se pohybuje mezi 400—450 m, nejnižším bodem ve stávající CHKO je Blanice u Ostrova (366 m n.m.), nejvyšším je Velký Blaník (638 m n.m.)

Krajina v povodí řeky Blanice je velmi rozmanitá. Z údolí vystupují na některých místech značně svažité vrcholy a úbočí, na nichž se střídají menší lesy se zemědělskou půdou. Ráz vrchoviny ve východní části CHKO se projevuje v tom, že krajina nemá nápadně vystupující vrchy a hluboká údolí a vyznačuje se spíše táhlými svahy a rozsáhlými lesnatými hřbety a návršími, v nichž nejvyšší místa nejsou většinou nijak nápadná.

Z geologického hlediska se chráněná krajinná oblast rozkládá v území tzv. českého moldanubika, a to jeho české větve, která je na severu omezena kutnohorským krystalinikem a na západě se stýká se středočeským plutonem.

Na Blanickou brázdu jsou vázány drobné výskyty permokarbonských uloženin a také zrudnění. Zbytky permských usazenin z konce prvohor se zachovaly u Chobota poblíž Vlašimi, kde v roce 1868 byla nalezena malá slojka antracitového uhlí, v níž byly objeveny zbytky některých vyhynulých rostlin (kapraďorosty rodů *Calamites, Callipteris, Odontopteris, Pecopteris, Sphenophyllum* a *Taeniopteris,* primitivní jehličnany rodu *Walchia* a kordaity rodů *Cardiocarpus* a *Cordaites)* i živočichů (korýš rodu *Bythocypris,* ryby rodu *Amblypterus).*

Hlavní horninou oblasti jsou biotitické pararuly. Dominantou oblasti je hrást Velkého (635 m) a Malého Blaníka (580 m) vytvářená usměrněnými ortorulami, které v podobě nápadných skalních výchozů (skalních hradeb) a balvanitých sutí vystupují na bocích obou vrchů. Na západě a severu lemují Blaníky dvojslídné svorové ruly. Jemnozrnné biotitické pararuly obsahují místy zrnka granátů.

Suťové pole na Velkém Blaníku (foto doc. V. Zelený)

Závody v rýžování zlata na Blanici ve Smršťově patří mezi populární akce (foto archiv SCHKO Blaník)

Hydrologie

Osu oblasti tvoří Blanice (Vlašimská) pramenící v Mladovožické pahorkatině. Udržuje si severní směr toku, meandruje v údolní nivě blanické brázdy s bohatými břehovými porosty a místy se dotýká i skalnatých srázů. Ústí do Sázavy v nadmořské výšce 304 m, jižně od Českého Šternberka, přičemž je jejím druhým největším přítokem. Délka toku Blanice je 62,8 km, plocha povodí 543 km^2, průměrný průtok u ústí je 2,94 $m^3.s^{-1}$. Je evidována jako vodohospodářsky významný tok, od Kamberka jako vodárensky významný tok, jeden ze zdrojů vody pro město Vlašim. Kvalita vody v Blanici je dobrá, i když během roku dochází k určitým výkyvům v kvalitě. Mezi jejími přítoky je nejdelší zleva přitékající Chotýšanka, zprava pak Brodec. Brodec pramení 2 km jižně od Načeradce v nadmořské výšce 560 m, ústí zprava do Blanice severně od Louňovic v nadmořské výšce 365 m. Plocha povodí je 31, 2 km^2, délka toku 10,5 km, průměrný průtok u ústí je 0,16 $m^3.s^{-1}$. Protéká půvabným údolím mezi Velkým Blaníkem a Křížovskou Hůrou. K menším přítokům patří Pravětický a Částrovický potok.

Stojaté vodstvo představují v CHKO rybníky, a to v počtu několika desítek většinou malé rozlohy (největším je Kamberk v pásmu rozšíření CHKO, ve stávajících hranicích je to Adamák u Načeradce, Strašík u Libouně a Jordán v Býkovicích). Většinou jsou to rybníky potoční či říční, tedy průtočné. Žádný ze zdejších vodních toků není splavný a jejich hospodářský význam spočívá především v mikroklimatickému vlivu při zvyšování vlhkosti ovzduší, rybníky jsou běžně využívány též rybářsky.

LH

Deskovitý rozpad žuloruly při vrcholu Velkého Blaníku (foto doc. V. Zelený)

Kromě Blaníků je výrazným geomorfologickým prvkem údolí říčky Blanice s četnými meandry, kde se uplatňují svahové hlíny a menší akumulace prachovic, nivní uloženiny podél Blanice a drobné mělké rašeliny.
V oblasti převládají středně až silně kyselé hnědé půdy, neboť podloží je tvořeno kyselými vyvřelinami. Na srázech Blaníků přecházejí půdy místy do ky-

Skalnaté výchozy v meandrující Blanici u Ostrova (foto ing. P. Skála)

Zvláště chráněná území

Na území CHKO Blaník se nachází tři zvláště chráněná území, která zaujímají celkovou plochu 110,58 ha, tj. přibližně necelá 3 % plochy chráněné krajinné oblasti. Reprezentují nejcennější části CHKO Blaník.

Přírodní rezervace „Podlesí"
Rezervace byla vyhlášena v roce 1993 na ochranu jedinečné mokřadní lokality (evidované též v seznamu mokřadů ČR). Rybníky jsou velmi cennými lokalitami obojživelníků, ptáků hnízdících i na tahu a hmyzu (zejména vážek). Na loukách v pramenné oblasti Býkovického potoka se vyskytuje množství chráněných a ohrožených mokřadních a rašelinných druhů rostlin a živočichů.
Celková výměra rezervace je 9,89 ha.

Přírodní rezervace „Velký Blaník"
Hlavním důvodem pro zřízení rezervace v roce 1992 bylo zajištění účinné ochrany přirozených bikových bučin s charakteristickými druhy rostlin a živočichů.
Území je z většiny pokryto bikovými bučinami (*sv. Luzulo - Fagion Lohm. et TX. in TX. 1954, as. Luzulo - Fagetum Mensel 1937*) s velmi chudým a jednotným bylinným patrem. Pouze na místech se silnější vrstvou humusu se objevují náročnější druhy. Přítomnost těchto druhů ukazuje, že na Velkém Blaníku mohly být kdysi druhově bohatší květnaté bučiny.
Území je také významným archeologickým nalezištěm.
Celková výměra rezervace činí 86,98 ha.

Přírodní rezervace „Malý Blaník"
Rezervace byla vyhlášena v roce 1992 s cílem zajištění účinné ochrany přirozených bikových bučin s charakteristickými druhy rostlin a živočichů.
Uvnitř rezervace se nachází zbytky barokní kaple sv. Máří Magdalény společně s dalšími významnými archeologickými památkami.
Celková výměra rezervace činí 13,71 ha.

V současné době je v CHKO Blaník připravována k vyhlášení přírodní památka Částrovické rybníky, která představuje naleziště významné mokřadní flóry a fauny. Probíhá také revize dalších několika vytypovaných území tak, aby mohla být síť zvláště chráněných území v CHKO Blaník dokončena.

Pavel Pešout

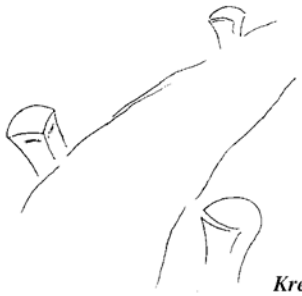

Kreslil Jan Steklík

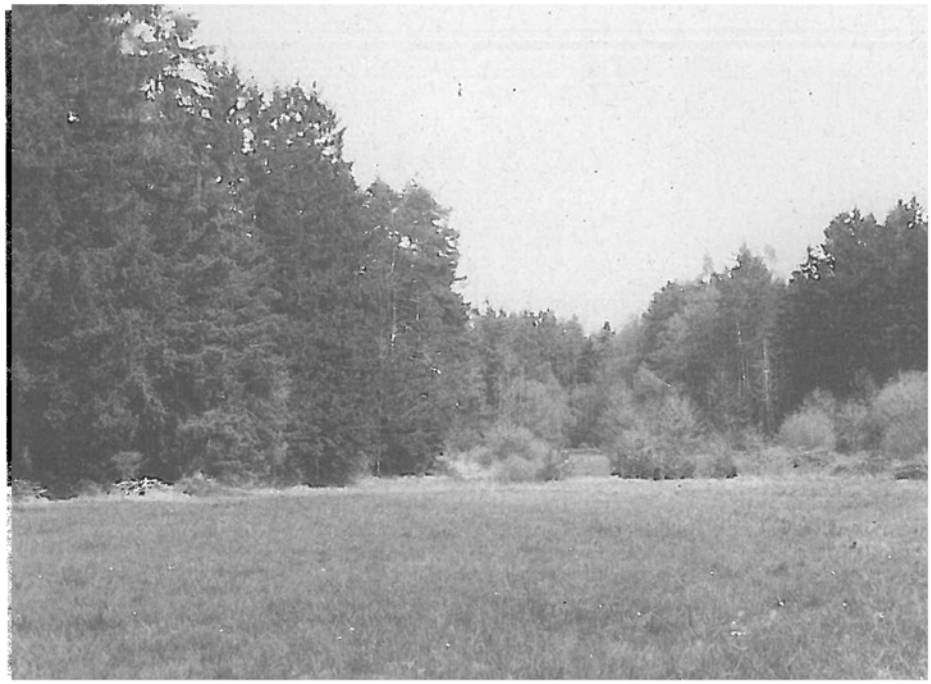

Zrašelinělá louka v přírodní rezervaci Podlesí (foto dr. L. Hanel)

selých rankerů, v plochých úsecích na těžších hlínách do pseudoglejů. Menší význam mají gleje v nivách a slatinné půdy v mokřadech.
Nejvýznamnější geologickou lokalitou oblasti je zlatodůl Roudný - jedno z nejstarších známých českých ložisek zlata. Zlatodůl leží v jednotvárné sérii moldanubika, tvořené převážně biotitickými migmatickými pararulami se sillimanitem. Roudenské ložisko je velmi nepravidelný a bohatě rozvětvený žilník s třemi hlavními poruchovými systémy (SZ-JV, Z-V, S-J). Přínos zlata

Pohled na Malý Blaník od Býkovic. V popředí je polovypuštěný rybník Jordán v přírodní rezervaci Podlesí (foto doc. V. Zelený)

Flóra CHKO Blaník

Klimatické podmínky v CHKO jsou vhodné pro rozvoj lesa, proto hlavním a téměř jediným přirozeným vegetačním typem na tomto území je les. Fytogeograficky celé území náleží do obvodu Českomoravského mezofytika, do okresu Votické pahorkatiny a podokresu Táborsko-vlašimské pahorkatiny.
Botanicky nejcennější lokality v CHKO Blaník představují podmáčené pramenné louky a pramenné rybníky. Cenné jsou též velké porosty bučin na Velkém a Malém Blaníku a dubohabřiny v údolí Blanice.
Z území CHKO Blaník (vztahováno k navrhovanému rozšíření) bylo popsáno v posledních deseti letech mnoho rostlinných společenstev, z nichž je několik desítek celostátně považovaných za ohrožené či v nebezpečí vymizení.
Zachovalost zdejší přírody dokládá výčet chráněných druhů (dle vyhl. 395/1992 Sb.), které v CHKO Blaník můžeme spatřit.

1. Kriticky ohrožené druhy (1):
Jílek mámivý (*Lolium temulentum*). Koukol polní (*Agrostemma githago*) a zimozelen okolíkatý (*Chimaphila umbellata*) jsou zařazeny do této kategorie dle Červeného seznamu rostlin ČR.

2. Silně ohrožené druhy (7):
Bazanovec kytkokvětý (*Naumburgia thyrsiflora*), leknín bělostný (*Nymphaea candida*), ostřice plstnatoplodá (*Carex lasiocarpa*),

Prstnatec májový z přírodní rezervace Podlesí (Dactylorhiza majalis) (foto ing. P. Pešout)

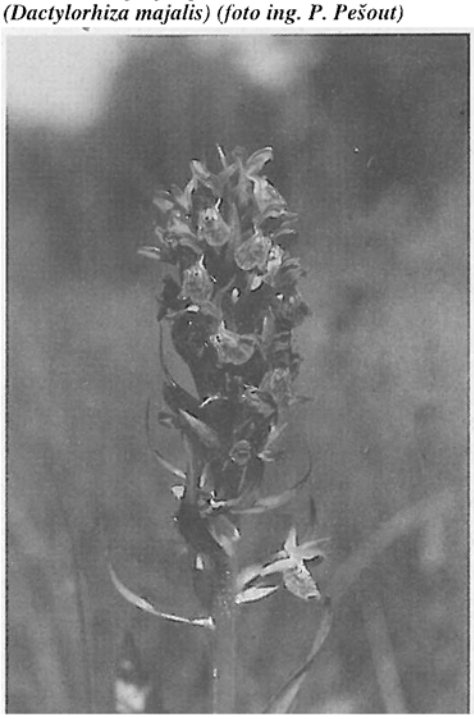

Pohled od Křížovské Lhoty k Blaníku (foto doc. V. Zelený)

hydrotermálními roztoky je spjat zřejmě s dozvuky intruzivní činnosti, kterou vznikal nedaleký masiv blar ické ortoruly a jeho výběžky. Teplé roztoky kolující po puklinách se vysrážely, přičemž vznikly křemenné žilky s hojným arsenopyritem, pyritem a zlatem.
Na vrchu Roudném se dolovalo zlato od roku 1769 do roku 1804. Další průzkumné práce byly prováděny od roku 1893, zmodernizovaný důl byl otevřen v roce 1904. Výzkumy významného českého geologa F. Pošepného vedly na začátku tohoto století k intenzivnímu rozvoji těžby ložiska. Kov byl získáván kyanizací rozemleté rudniny. Odhaduje se, že od poloviny 18. století se zde vytěžilo celkem asi 6 t zlata. Ložisko bylo otevřeno šachtami Václav a Aleška do hloubky 450 m (16 pater) a v délce 100—150 m. V polovině 50. let bylo ložisko prozkoumáno na hloubku 510 m. Celkem bylo vytěženo 660,6 kt rudniny s průměrnou kovnatostí 10,5 g/t. Nejvyšší těžba byla zaznamenána v roce 1913 (325 kg zlata), čímž zlatodůl Roudný zaujímal vedoucí místo v rakousko-uherské monarchii. Dolování bylo ukončeno v roce 1930. V letech 1946—56 zde byly prováděny již jen v různé míře průzkumné práce.
V současné době se nicméně objevují snahy o získávání zlata ze zdejších výsypek.
Zásoby polymetalických rul jsou známy z vrchu Hříva, lom v Křížově sloužil dříve jako zdroj stavebního kamene.

Z významnějších přítoků je to především potok Brodec, Pravětický potok a Částrovický potok.
Krasové jevy jsou vzhledem je geologickému podloží v CHKO Blaník vzácné. Za zmínku stojí pravé krasové jevy, které lze v malém měřítku nalézt u potoka Brodec a ve vápencovém lomu u Vlašimi. Pseudokrasové jevy jsou známy z vrcholu Velkého Blaníka - tzv. Čertova kopyta.

Lubomír Hanel

Suchopýr úzkolistý (Eriophorum angustifolium) z přírodní rezervace Podlesí (foto ing. P. Pešout)

rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia*), vstavač obecný (*Orchis morio*), všivec bahenní (*Pedicularis palustris*), všivec mokřadní (*Pedicularis sylvatica*).

3. Ohrožené druhy (12):
Bledule jarní (*Leucojum vernum*), dřípatka horská (*Soldanella montana*), ďáblík bahenní (*Calla palustris*), lilie zlatohlávek (*Lilium martagon*), oměj pestrý (*Aconitum variegatum*), plavuň pučivá (*Lycopodium annotinum*), plavuník zploštělý (*Diphasiastrum complanatum*), prstnatec májový (*Diphasiastrum complanatum*), tolije bahenní (*Parnassia palustris*), vachta trojlistá (*Menyanthes trifoliata*), vemeník dvoulistý (*Platanthera bifoliata*), vrba plazivá (*Salix repens*).

Kromě těchto druhů se zde vyskytuje řada dalších vzácných druhů nižších rostlin, které jsou uvedeny v Červené knize (4. díl) či zatím nejsou v žádném takovémto materiálu podchyceny. Příkladem takovéhoto druhu může být řasa posypanka *Vaucheria globulifera*, která zde roste na dosud jediné známé lokalitě v Čechách.
Zatím nedostatečný je průzkum mechů a lišejníků, zahájen byl průzkum hub, který již taktéž přinesl první zajímavé nálezy, které jen potvrzují mimořádnou zachovalost prostředí v CHKO Blaník.

Pavel Pešout

Dřípatka horská (Soldanella montana) (foto ing. P. Pešout)

Lesy v CHKO Blaník

Původně bylo zřejmě celé Podblanicko až na menší plochy kolem toků porostlé lesy. Předpokládané druhové složení lesů odpovídalo vegetačnímu stupni a převaze jedle, smrku a buku, ve specifických suťových polohách Velkého a Malého Blaníka pak s příměsí javoru klenu a lípy. Na výslunných jižních a jihozápadních stráních lze předpokládat výskyt dubu, habru a borovice, v údolí vodních toků porosty olše lepkavé, vrby a jasanu. Prvním významným zásahem do tohoto stavu byl pravděpodobně příchod Keltů v době halštatské (cca před 2400 lety), kteří vybudovali na Velkém Blaníku hradiště, což zcela jistě z obranných důvodů vedlo ke smýcení lesních porostů na jeho vrcholu. Středověká kolonizace oblasti se datuje vznikem louňovického kláštera premonstrátek (1149). Řemeslnické aktivity s kolonizací spojené vyžadovaly velké množství palivového dřeva a proto zřejmě již tehdy nastal velký nápor na lesy.

Od středověku lze stav lesů sledovat v písemných materiálech, zápisech ze soudních sporů, dědických a darovacích listin, podrobněji pak od vzniku tereziánského katastru a konečně i z prvních lesních hospodářských plánů. Uvádí se v nich jak zmíněné složení lesů, tak i tehdejší dělení lesů na „lesy hajné" (v nichž se netěžilo dřevo), „lesy prodajné" (s dřívím na prodej) a zmiňovány jsou i „lesy poddanské", kde měli možnost získávat dřevo poddaní jen pro vlastní potřebu. První hospodářský plán měl platnost od roku 1881, jeho předchůdcem byla inventura a separace z roku 1849. Pak následovala celá řada dalších hospodářských plánů, protože tehdejší vlastník - Arcibiskupství pražské - měl tuto činnost na dobré úrovni i na ostatních částech svého lesní-

Letecký snímek vrcholu Velkého Blaníka (světlé lesy jsou vrcholové bučiny) (foto archiv SCHKO Blaník)

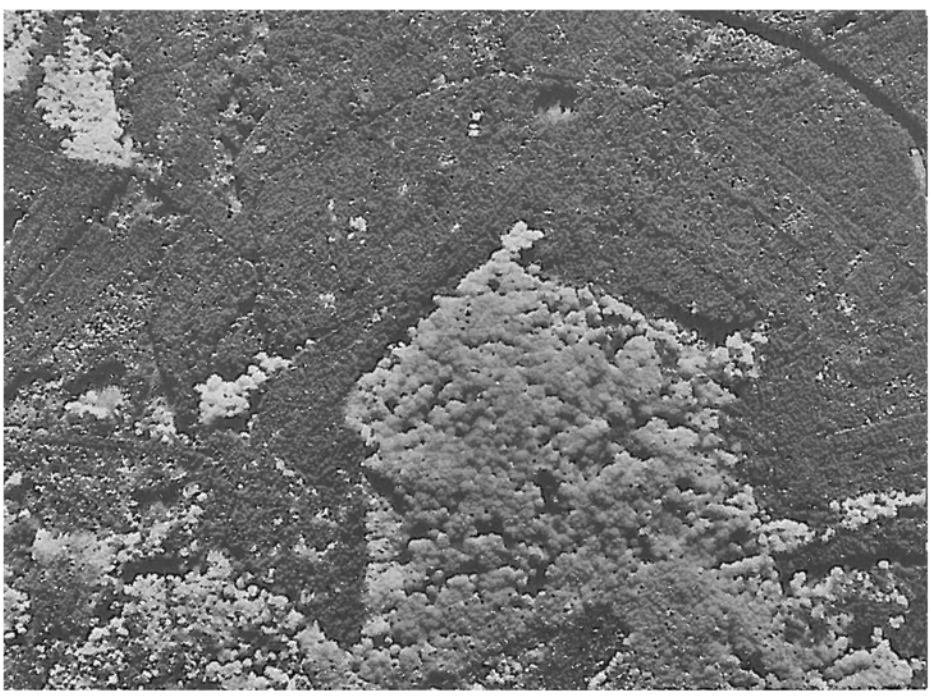

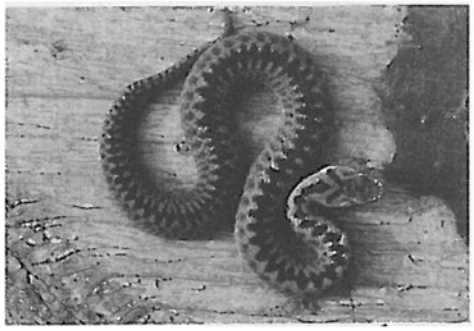

Mládě zmije obecné (Vipera berus) (foto dr. L. Hanel)

Fauna CHKO Blaník

Celkový charakter současné fauny CHKO (vztahováno k navrhovanému rozšíření území) je určen především polohou území ve Středočeské pahorkatině, tzn., že zde převažují živočichové listnatých opadavých lesů střední Evropy. Vyskytují se zde ale i druhy tzv. kulturní stepi, synantropní druhy vázané na blízkost člověka, druhy zavlečené i druhy s širokou ekologickou přizpůsobivostí. Celkový počet zde přítomných druhů je možné poměrně přesně uvést u obratlovců (1 druh mihulí, 16 druhů ryb, 10 druhů obojživelníků, 7 druhů plazů, 183 druhů ptáků /z toho u 111 druhů bylo prokázáno hnízdění/ a 39 druhů savců). U bezobratlých je situace pohopitelně podstatně složitější, neboť se zde předpokládá několik desítek tisíc druhů, přičemž byl zatím poznán jen zlomek tohoto množství.

Podíváme-li se na zdejší faunu z pohledu chráněných živočichů dle vyhl. č. 395/1992 Sb., můžeme zde nalézt druhy v následujících třech kategoriích (u ptáků včetně druhů zastižených při potulkách či migracích)(stav k 1. 1. 1997):

1. Kriticky ohrožené druhy (20):
Rak říční (*Astacus fluviatilis*), velevrub malířský (*Unio pictorum*), mihule potoční (*Lampetra planeri*), čolek velký (*Triturus cristatus*), skokan menší (*Rana lessonae*), skokan skřehotavý (*Rana ridibunda*), zmije obecná (*Vipera berus*), břehouš černoocasý (*Limosa limosa*), bukač velký (*Botaurus stellaris*), koliha velká (*Numenius arquata*), mandelík hajní (*Coracias garrulus*), orel křiklavý (*Aquila pomarina*), orlovec říční (*Pandion haliaeetus*), ostralka štíhlá (*Anas acuta*), poštolka rudonohá (*Falco vespertinus*), rybák černý (*Chlidonias niger*), slavík modráček (*Luscinia svecica*), sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*), strnad luční (*Miliaria calandra*), vodouš rudonohý (*Tringa totanus*).

2. Silně ohrožené druhy (53):
Páchník hnědý (*Osmoderma eremita*), škeble rybničná (*Anodonta cygnea*), sekavec písečný (*Cobitis taenia*), čolek horský (*Triturus alpestris*), čolek obecný (*Triturus vulgaris*), rosnička zelená (*Hyla arborea*), skokan rašelinný (*Rana arvalis*), skokan zelený (*Rana esculenta*), mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), ještěrka obecná (*Lacerta agilis*), ještěrka živorodá (*Lacerta vivipara*), slepýš křehký (*Anguis fragilis*), užovka hladká (*Coronella autriaca*), užovka podplamatá (*Natrix tesselata*), bekasina otavní (*Gallinago gallinago*), bělořit šedý (*Oenanthe oenanthe*), čáp černý (*Ciconia nigra*), čírka modrá (*Anas querquedula*), drozd cvrčala (*Turdus iliacus*), dudek chocholatý (*Upupa epops*), hohol severní (*Bucephala clangula*), holub doupňák (*Columba oenas*), chřástal kropenatý

Mláďata výra velkého (Bubo bubo) na Velkém Blaníku (foto ing. V. Vilímovský)

Bučina na Malém Blaníku (foto doc. V. Zelený)

ho majetku. V soupisu zastoupení dřevin se objevuje též poprvé modřín, a o buku se říká , že se vyskytuje jen „na malých placích a jinak jen jednotlivě".

Z dosavadních znalostí je zřejmé, že původní složení lesů zde bylo převážně listnaté, hlavně se zastoupením buku, méně již javorů, lípy, olše a jasanu. Rozšířena byla značně i jedle, o čemž svědčí krovy, zárubně dveří i podlahy starých staveb.

Smrk byl zastoupen méně, jeho nástup začal více až v 19. stol. v obecně známých souvislostech.

Vedle zmiňovaných lesů arcibiskupských se v naší oblasti nacházely, samozřejmě jako i jinde, lesy obecní a selské. Ty bývaly v horším stavu, často obhospodařovány i jako pařeziny, běžně se v nich páslo, hrabalo a travařilo, těžba se zde prováděla toulavou sečí. Určité zlepšení tohoto stavu nastalo, alespoň pokud se týče obnovy lesních porostů, po zavedení lesodohlédací služby za 1. republiky. Nadále se však zvyšoval podíl smrku na úkor listnáčů až ke dnešnímu stavu.

Podstatnou změnu tohoto nepříznivého stavu znamenal nástup Karla Melichara na polesí Louňovice (zač. 50. let). Tento osvícený lesník zde zavedl maloplošnou obnovu buku a jedle v kotlících a okrajových sečích. Tyto obnovní prvky jsou dodnes příkladem racionálního lesního hospodaření v souladu s přirozenou skladbou lesa. I tehdy byl ovšem tento způsob hospodaření ojedinělý. Zřejmě však tento způsob také zapříčinil skutečnost, že polesí Louňovice v 70. a 80. letech bylo dle statistik podstatně méně poškozováno kalamitami. a to jak větrnými, tak sněhovými i hmyzími. To je zřejmé v porovnání se sousedními revíry Jankov a Jizbice.

(*Porzana porzana*), chřástal polní (*Crex crex*), chřástal vodní (*Rallus aquaticus*), kavka obecná (*Corvus monedula*), konipas luční (*Motacilla flava*), krahujec obecný (*Accipiter nisus*), krutihlav obecný (*Jynx torquila*), křepelka polní (*Coturnix coturnix*), ledňáček říční (*Alcedo atthis*), lejsek malý (*Ficedula parva*), lelek lesní (*Caprimulgus europaeus*), linduška úhorní (*Anthus campestris*), lžičák pestrý (*Anas clypeata*), moták lužní (*Circus pygargus*), moták pilich (*Circus cyaneus*), ostříž lesní (*Falco subbuteo*), pisík obecný (*Actitis hypoleucos*), rákosník velký (*Acrocephalus arundinaceus*), rybák obecný (*Sterna hirundo*), skřivan lesní (*Lullula arborea*), sova pálená (*Tyto alba*), sýc rousný (*Aegolius funereus*), sýček obecný (*Athene noctua*), ťuhýk rudohlavý (*Lanius senator*), včelojed lesní (*Pernis apivorus*), vodouš kropenatý (*Tringa ochropus*), žluva hajní (*Oriolus oriolus*), los evropský (*Alces alces*), netopýr černý (*Barbastella barbastellus*), netopýr velký (*Myotis myotis*), vydra říční (*Lutra lutra*).

3. Ohrožené (minimálně 55):
Batolec (*Apatura* sp.), bělopásek topolový (*Limenitis populi*), čmelák (*Bombus* sp. - minimálně 8 druhů), mravenec (*Formica* sp. - minimálně 4 druhy), otakárek fenyklový (*Papilio machaon*), otakárek ovocný (*Iphiclides podalirius*), rak bahenní (*Astacus leptodactylus*), střevlík (*Carabus ullrychi*), svižník polní (*Cicindela campestris*), svižník písčinný (*Cicindela arenaria*), piskoř pruhovaný (*Misgurnus fossilis*), střevle potoční (*Phoxinus phoxinus*), vranka obecná (*Cottus gobio*), kuňka ohnivá (*Bombina bombina*), ropucha obecná (*Bufo bufo*), užovka obojková (*Natrix natrix*), bramborníček černohlavý (*Saxicola torquata*), bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*), brkoslav severní (*Bombycilla garrulus*), břehule říční (*Riparia riparia*), čáp bílý (*Ciconia ciconia*), čírka obecná (*Anas crecca*), chocholouš obecný (*Galerida cristata*), jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*), kopřivka obecná (*Anas strepera*), koroptev polní (*Perdix perdix*), krkavec velký (*Corvus corax*), lejsek šedý (*Muscicapa striata*), moták pochop (*Circus aeruginosus*), moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*), ořešník kropenatý (*Nucifraga caryocatactes*), potápka malá (*Podiceps ruficollis*), potápka roháč (*Podiceps cristatus*), rorýs obecný (*Apus apus*), slavík obecný (*Luscinia megarhynchos*), sluka lesní (*Scolopax rusticola*), strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*), ťuhýk obecný (*Lanius collurio*), ťuhýk šedý (*Lanius excubitor*), vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*), výr velký (*Bubo bubo*), netopýr dlouhouchý (*Plecotus austriacus*), tchoř stepní (*Putorius eversmanni*), veverka obecná (*Sciurus vulgaris*).

Skorec vodní (Cinclus cinclus) loví potravu na dně potoků (foto ing. V. Vilimovský)

Kulík říční (Charadrius dubius) (foto ing. V. Vilimovský)

Již tehdy však začala ohrožovat tento způsob hospodaření nedaleko vysazená mufloní zvěř, takže bylo nutno všechny bukem a jedlí obnovované plochy oplocovat.

V období let 1990—1994 pak byly takřka všechny lesy, až na církevní, vráceny původním vlastníkům. Někteří majitelé ponechali lesy v péči akciové společnosti Lesy Vlašim, někteří v nich hospodaří sami. Všichni „noví" vlastníci až na nepatrné výjimky započali s těžbou v lese. Stala se jim zdrojem příjmů, případně dřeva pro vlastní potřebu. Řada soukromníků vyřezala v lese podrosty a odstranila porostní pláště /většinou složené z listnatých dřevin/. Obnovu lesa vlastníci provádí většinou smrkem bez ohledu na lesní hospodářský plán.

Součástí lesů v CHKO je i vyhlášená genová základna pro buk ve výměře 156,80 ha . Ta se ve výměře 45,69 překrývá s lesem ochranným na svazích Velkého Blaníka.

Značné škody v lesích způsobuje již zmíněný muflon, proto také lesní hospodářský plán předepisuje v časovém horizontu do roku 2000 úplné odstranění tohoto sudokopytníka z území CHKO.

Ze spárkaté zvěře se v místních lesích vyskytuje srnec, muflon, prase divoké, jako zatoulanci pak los, jelen a daněk.

Ze šelem zde žijí obě kuny, liška, jezevec, tchoř, lasice kolčava a hranostaj.

Z drobné zvěře se zde lze setkat s bažantem, koroptví, zajícem, králíkem a kachnami.

Petr Skála

Pohled na okolí obce Laby z ptačí perspektivy (foto archiv SCHKO Blaník)

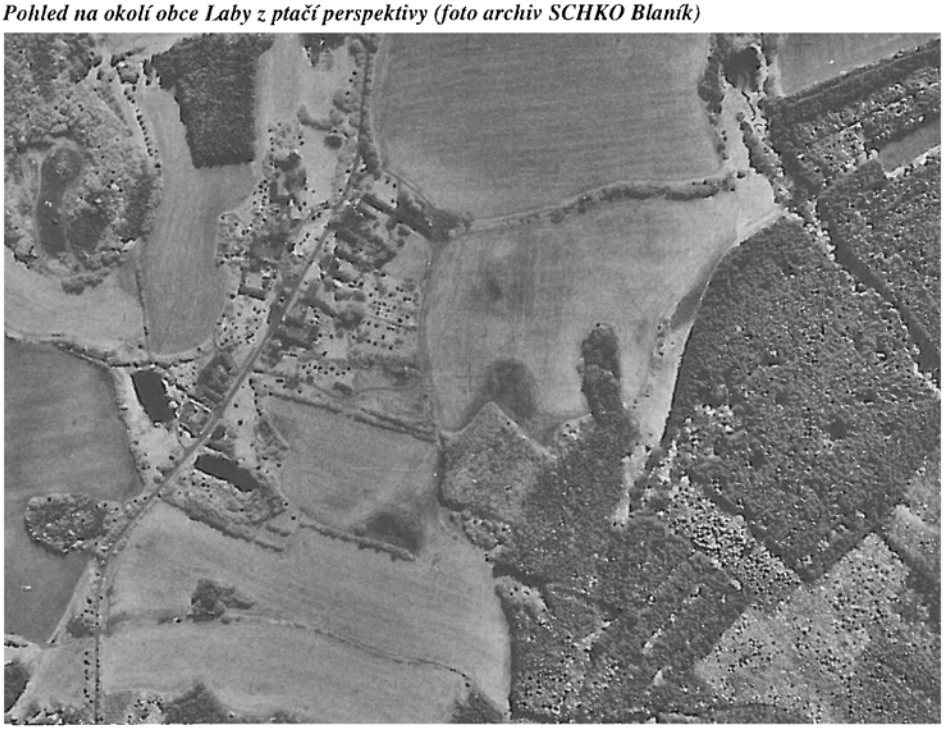

Kromě těchto druhů se zde vyskytuje řada dalších vzácných druhů bezobratlých, kteří jsou uvedeni v Červené knize či zatím nejsou podchyceni v žádném takovémto materiálu, ale bezesporu patří k unikátním druhům. K takovým patří např. plži zemoun skalní (*Aegopis verticillus*), který se zde objevuje na severní hranici svého areálu, vzácná hrotice obrácená (*Balea perversa*) či vrásenka pomezní (*Discus ruderatus*). Z pavouků zde byli nalezeni vodouch stříbřitý (*Argyroneta aquatica*), křižák pruhovaný (*Argiope bruennichi*), skálovky *Haplodrassus soerenseni, Gnaphosa nigerima* či unikátní pavouk *Kratochviliella bicapitata*. Z vážek stojí za zmínku výskyt šidélka kopovitého (*Coenagrion hastulatum*), klínatky obecné (*Gomphus vulgatissimus*), vážky jednoskvrnné (*Leucorrhinia pectoralis*), klínatky vidlité (*Onychogomphus forcipatus*), šidlatky hnědé (*Sympecma fusca*), vážky jarní (*Sympetrum fonscolombii*) a vážky podhorní (*Sympetrum pedemontanum*). Z ploštic můžeme uvést např. bohatou populaci hlubenky skryté (*Aphelocheirus aestivalis*) v Blanici. Z blanokřídlého hmyzu zaujme pilatka *Hoplocampa chrysorrhoea*, ruděnka *Sphecodes albilabris* či nápadná drvodělka *Xylocopa valga*. Z dvoukřídlého hmyzu se tu u Blanice vyskytuje bráněnka měnlivá (*Stratiomys chamaeleon*). Z pozoruhodných nálezů brouků lze jmenovat drabčíky *Quedius maurus* a *Velleius dilataus*, kovaříka *Cardiophorus nigerrimus*, tesaříky *Leptura erythroptera* a *Tetrops praeusta* v. *nigra*. Podrobné průzkumy nosatcovitých a mandelinkovitých brouků přinesly také nálezy více vzácných druhů. Příkladem je nosatec *Pelenomus olssoni*, který je velmi vzácným mokřadním druhem. V CHKO Blaník byl nalezen teprve podruhé v ČR.

Na podkladě dosavadních znalostí o výskytu zdejší fauny se jednoznačně ukazuje, že i nedaleko Prahy lze nalézt zachovalé a přírodovědecky velmi hodnotné území, kde budoucí průzkumy budou jistě korunovány potvrzením dalších unikátních druhů.

Lubomír Hanel

Páření svižníka polního (Cicindela campestris) (foto dr. L. Hanel)

Zemědělství

Zemědělství je tradiční obživou lidu na Podblanicku a díky tomu také výrazně ovlivnilo ráz zdejší krajiny. Po staletích harmonického soužití rolníka a krajiny však na našem území došlo v období let 1950—1990 k velmi významným, převážně negativním změnám ve zdejší zemědělské krajině. První etapa těchto změn se uskutečnila v padesátých letech, kdy v rámci socializace vesnice začalo základní scelování pozemků. Tato etapa však byla ještě ke krajině ve většině případů šetrná, dotkla se víceméně pozemků, které skutečně byly ke scelení vhodné (v méně svažitých polohách). Tehdy také ještě zůstala zachována základní síť cest, které sloužily jak k průchodu krajinou, tak pro hospodářský provoz a v neposlední řadě obstarávaly přístup do lesů, které jsou zde mnohdy v menších plochách rozptýleny mezi zemědělskou půdou.

K další etapě scelování došlo začátkem 70. let, kdy zde byly vytvořeny obrovské plochy orné půdy. To vše samozřejmě mělo svůj negativní dopad na krajinu, jehož důsledky bychom mohli shrnout do několika následujících bodů, jejichž platnost je víceméně obecná pro celé území ČR:

- výrazný plošný úbytek rozptýlené zeleně zejména na mezích a v některých druzích kultur (sady), a to až o 70 % oproti stavu v roce 1949,
- následkem úbytku zeleně, dělící pozemky, došlo k podstatnému mnohonásobnému zvýšení eroze,
- došlo ke ztrátě ekologické diverzity krajiny tím, že tam, kde se vedle sebe střídaly plochy luk, pastvin a orné půdy, opět střídavě využívané obilninami, okopaninami, technickými plodinami a pícninami, jsou dnes obrovské monokulturní plochy se všemi negativními důsledky, zejména pro faunu,
- výrazný úbytek fauny v plochách kultur, markantní a známý zejména u drobné lovné zvěře (samozřejmě i vlivem hnojení a chemizace),
- omezené střídání plodin (preference obilovin) spolu s používáním mechanizace a úbytkem humusu způsobily ztrátu struktury půdy a její utužování, kdy se voda z povrchu nedostatečně dostává do spodních vrstev,
- neobdělávatelná místa, okraje polí apod. byla značně zruderalizována a stala se refugii nitrofilních plevelů,
- ztráta průchodnosti krajiny zrušením většiny cest, a to i turistických a přístupových cest k lesům.

Velké škody v CHKO napáchaly i tzv. náhradní rekultivace, které se tak jako v jiných pahorkatinách soustředily většinou na meliorace, zúžené zejména na odvodňování pozemků. Došlo tak mnohdy k likvidaci velmi cenných biotopů mokřadních druhů.

Rostlinná výroba v CHKO Blaník se zaměřuje především na produkci obilovin, a to většinou na pšenici ozimou, ječmen jarní a ječmen ozimý. Hlavní plodinu kromě obilovin tvoří zejména brambory a řepka. Na malých plochách a nepravidelně se pěstuje mák, len, krmná řepa, pícniny na semeno, hrách apod.

Pro živočišnou výrobu zde zajišťuje rostlinná výroba pícniny, mezi nimiž jednoznačně převládá kukuřice na siláž a jeteloviny.

Živočišná výroba je v naší oblasti tradičně zaměřena na chov hovězího dobytka (převážně stájového). V dnešní době dochází vzhledem k současným změnám k vyklízení velkých stájových objektů, pro které se hledá nové využití.

Kromě chovu hovězího dobytka je v CHKO rozšířen i chov prasat a okrajově koz. V poslední době se velmi šíří chov koní, a to prakticky výhradně k rekreačním a sportovním účelům.

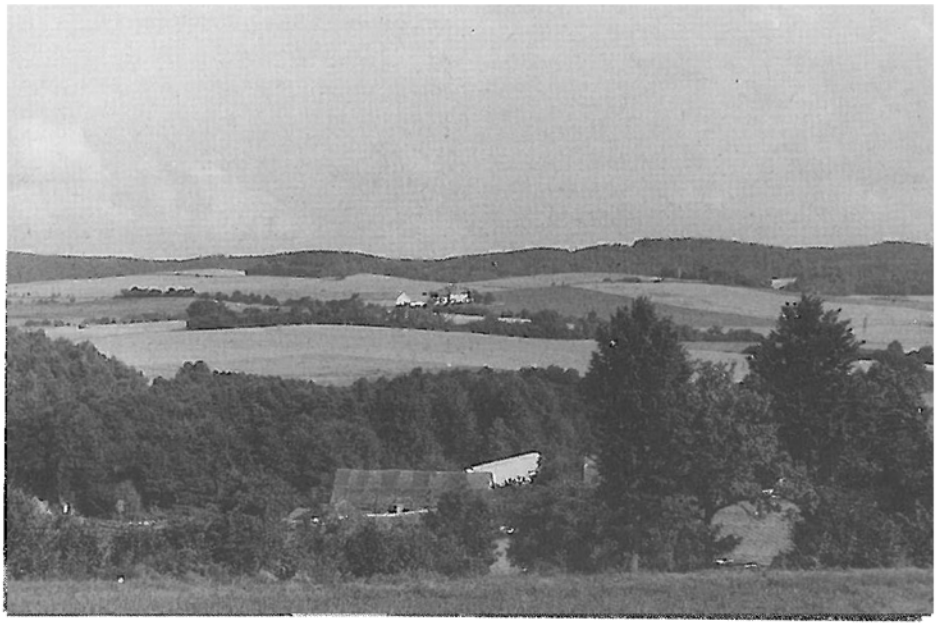

Pohled na statek Štamberk (foto ing. P. Pešout)

Od roku 1990 dochází i v naší oblasti k restitucím, k transformacím družstev a privatizaci. Soukromníkům, jichž je zde stále ještě málo, se v poměrně krátké době podařilo odstranit většinu výše uvedených nešvarů souvisejících s velkovýrobou, ale přesto jich ještě řada přetrvává.

K nejvýznamnějším pozitivním změnám souvisejícím s restitucemi jednoznačně patří fakt, že při navracení pozemků došlo logicky ke zpětné parcelaci a členění velkých honů, čímž bylo umožněno opětovné střídání kultur v jedné trati. To má samozřejmě vliv jak na snížení erozního ohrožení, tak na zlepšení životních podmínek pro polní zvěř.

Na druhé straně se ovšem zvýšil tlak na likvidaci zbytkové rozptýlené mimolesní zeleně, neboť restituční pozemky jsou vydávány zejména při okrajích honů, tedy zpravidla v místech zarostlých lemů.

Značným nárůstem cen vstupů do zemědělské výroby došlo v posledních dvou letech k velkému poklesu spotřeby pesticidů a průmyslových hnojiv, bohužel jsou mnohdy preferovány levnější přípravky a hnojiva, což prakticky vždy je na úkor kvality (u pesticidů většinou menší selektivita a větší dávky na 1 ha, u hnojiv pak zasolování apod.). V budoucnosti zde tedy dojde při přetrvání současného trendu zřejmě i k určitému snížení výnosů. V současné době zatím změna výnosových hladin není tak markantní, vzhledem k tomu, že plodiny mají možnost čerpat z dostatečné staré půdní síly.

Dle členění zemědělských výrobních oblastí se řadí území CHKO do oblasti bramborářské a podoblasti bramborářsko-pšeničné.

Zemědělské pozemky jsou ve většině mírně až středně svažité. Vzácně se na území CHKO setkáme s příkrými svahy až srázy (zpravidla dříve neobdělávanými, dnes jsou některé opět sečeny). Řídké jsou též roviny.

Důsledky hospodaření minulého období, zejména vodní eroze, se dodnes překonat ve většině případů nepodařilo. Byť bylo pro jednotlivá družstva vypracováno velké množství studií zahrnujících protierozní opatření, na které se vydalo nemálo finančních prostředků, nerealizovalo se z nich prakticky nic. Pouze v důsledku tlaku Správy CHKO byla provedena některá jednotlivá opatření v nejakutálnějších případech. Zejména šlo o zatravnění svažitých pozemků, zatravňování pozemků u vodotečí a rybníků apod.

Správa CHKO vyžaduje protierozní obhospodařování pozemků (orba po vrstevnicích, protierozní speciální osevní postupy apod.) a v jednotlivých případech nedodržování těchto postupů i zasahuje. Nejlépe se s tímto problémem vypořádali soukromě hospodařící rolníci, kteří odstranili erozi jednoduchým způsobem: střídáním kultur v užších pruzích a po svahu. Na pozemku se tak stále nachází vegetační kryt dostatečně brzdící povrchový odtok vody. V rámci pozemkových úprav však bude nutno vyžadovat ještě provedení protierozních opatření na mnoha pozemcích (zejména využívání travnatých zásakových pásů).

Hospodaření v CHKO probíhá dle plánu péče o CHKO Blaník, kde tvoří základní podklad zonace zemědělské půdy, kterou má CHKO dovedenu až do parcelních čísel.

Pavel Pešout

Architektura v CHKO Blaník

Z historických pramenů vyplývá, že rozvoj osídlení krajiny pod Blaníkem se datuje od vzniku louňovického ženského premonstrátského kláštera (1149). Ke klášteru patřilo několik dalších vsí v okolí, v nichž se, počínaje polovinou dvanáctého století, buduje řada staveb, které se dochovaly dodnes (kostely v Kondraci, Libouni, Pravoníně, Načeradci atd.). Podstatným zásahem do oblasti bylo vyplenění a vypálení louňovického kláštera husity (1420), po němž již klášter nebyl obnoven. Další rozvoj stavební činnosti nastává v naší oblasti až po roce 1500. Z této doby pochází zámky v Louňovicích, Načeradci, Libouni, kostel v Louňovicích a další stavby.

Dnes je krajina pod Blaníkem téměř výhradně zemědělsky a lesnicky obhospodařována. Dokonce i větší sídelní útvary (Louňovice pod Blaníkem, Načeradec, Pravonín) mají ve svém středu převážně soustavu selských statků. Základním typem rolnické usedlosti je zde přízemní dům s hospodářskými staveními krytý sedlovými střechami.

Typický menší statek má dvě stavení v průčelní frontě (obytný dům a špýchar nebo výminek) spojená krytým vjezdem do dvora. Tato stavení bývají štíty orientována k návsi. Na ně pak navazují chlévy s hřebenem střechy ve stejném směru. Příčně je situována stodola, též zastřešená sedlovým krovem. Krytý vjezd býval obloukový, nebo s rovným nadpražím, nakrytý sedlovou stříškou. Před obytným stavením se většinou rozkládala malá předzahrádka na kamenném tarasu. Typickými příklady výše popsané architektonické situace mohou být statky při spodní návsi v Býkovicích, statky v Olešné u Načeradce, Krasovicích, Hrajovicích, Karhuli a Světlé.

Přízemní průčelí obytných stavení jsou dodnes většinou dvouosá. Štít nad římsou (plochou nebo profilovanou, krytou taškami) byl téměř pravidelně tříosý se střední nikou. Způsob lemování oken a vyznačení nosných prvků štítu se liší podle působnosti posledního výrazného stavitele v místě. Jsou to hladké šambrány a lizény, páskové šambrány, mírně profilované podokeníky, někdy i nárožní bosáž (č. p. 30 v Býkovicích). U starších staveb bývají i segmentové záklenky oken (Rejkovice). Základním znakem místních staveb i v soustředěnější zástavbě je volné řazení sedlových střech se štíty obrácenými

Okraj obce Krasovice (foto doc. V. Zelený)

Velký a Malý Blaník očima archeologa

Do národního povědomí oba Blaníky a jejich nejbližší okolí vstoupily především početnými verzemi rozšířené blanické pověsti. Ovšem nejen jimi jsou Blaníky zajímavé. Již po polovině 19. století totiž upozornil Karel Brantl na existenci pravěkého hradiště na Velkém Blaníku. Nová vlna zájmu o Velký Blaník souvisí s osobou F. Vencoura, řídícího učitele z Louňovic pod Blaníkem, který se v třicátých letech našeho století touto lokalitou intenzivně zabýval. Z jeho popudu se zde uskutečnil v srpnu 1940 nevelký zjišťovací výzkum, který ovšem zůstal nadlouho jedinou větší archeologickou akcí na hradišti. Až téměř po dvaceti letech se oba Blaníky dostaly do popředí zájmu P. Radoměrského, který zkoumal zaniklý premonstrátský klášter v Louňovicích pod Blaníkem. Přestože prováděl sběry i v areálu hradiště na Velkém Blaníku a jeho spolupracovník J. Špaček zde nalezl čtyři žernovy (mlýnské kameny), upřel svou pozornost především na Malý Blaník, kde učinil několik závažných objevů, které mu, spolu s rozborem pečlivě sebraných historických zpráv, umožnily vytvořit ucelený pokus o interpretaci středověkého a raně novověkého osídlení obou vrchů. Prozatím poslední archeologickou akcí se stal povrchový průzkum provedený Tomášem Durdíkem v roce 1989.

Nejstarší doklad osídlení obou Blaníků představuje bezesporu zmíněné hradiště na temeni Velkého Blaníka, zaujímající vrchol se čtyřmi výraznými vystupujícími skalními útvary. Přes své nevelké rozměry (cca 125 × 175 m) představuje poměrně složitý fortifikační systém, využívající terénní konfigurace a zmíněných skal. Největší mohutnosti dosahuje vnější val, vedený v dlouhých rovných či mírně zaoblených úsecích, které tvoří zhruba pětiúhelník. Těleso vnějšího valu dnes dosahuje šíře 6-10 m a výšky 1,5-2 m. Valy vnitřní jsou pak již podstatně méně mohutné, dnes o šířce 2,5-3,5 m a výšce okolo 1 m. Pravidelná lichoběžníková akropole je umístěna v okolí nejvyššího bodu excentricky. Akropoli ještě obemyká velmi zvláštní střední okruh.

Velmi komplikovanou zůstává otázka vstupu do hradiště. V dnešním průběhu valů nenalézáme žádné nesporné pozůstatky zaniklých

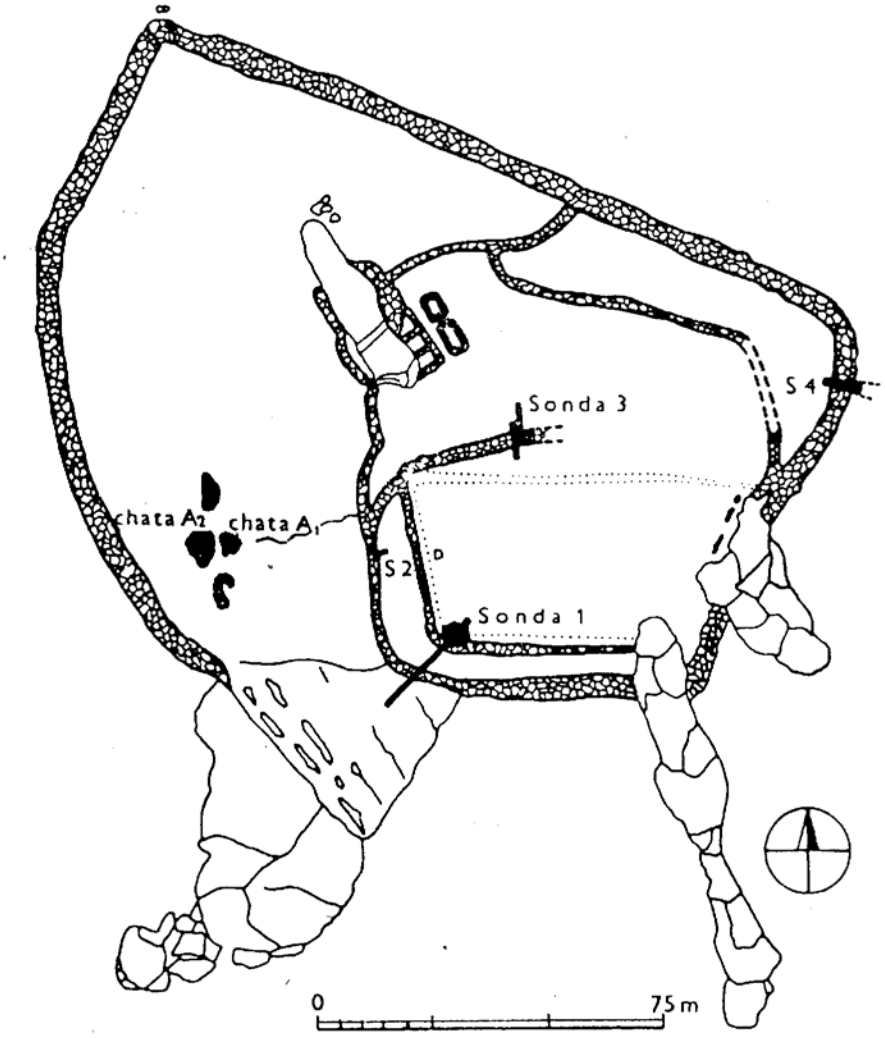

Louňovice pod Blaníkem, okr. Benešov, hradiště na Velkém Blaníku. Zaměření V. Marka a F. Vencoura z roku 1939 se zakreslenými sondami výzkumu v roce 1940 (hrany příkopu tečkovány). Podle M. Šolle (1988), upraveno.

mi do návsi (cesty, silnice, ulice). Forma ukončení štítu polovalbou se vyskytuje, ale je méně obvyklá. Obytná stavení mají často zápraží kryté přesahem střechy (např. Býkovice č. p. 30). U stodol je typická kombinace omítnutých zděných pilířů s většími plochami dřevěných výplní.

Pro oplocení pozemků bývaly charakteristické zděné hradby v kombinaci s dřevěným plaňkovým plotem. Dnes dřevěné ploty téměř vymizely.

V barevnosti fasád převažuje bílá, okrová s bílou, nebo kombinace dvou odstínů okru. Často se vyskytuje také šedá a bílá, méně modrá a bílá, cihlová s okrem.

Sklon střech se pohybuje okolo 45°. Většinou se jedná o krytinu taškovou.

Jako urbanistické celky jsou nejhodnotnější části Načeradce, Světlé, Louňovic, Krasovic a Býkovic.

bran. Je ovšem velmi pravděpodobné, že dnešní lesní cesty, které do opevněného areálu vcházejí, mohou respektovat historické komunikační schéma.

Ve střední části hradiště zaměřili V. Marek s F. Vencourem při východním boku severní skály trojprostorovou budovu se stěnami z nasutého kamene. Výraznou skupinu pozůstatků sídlištních objektů nalézáme v západní části vnějšího ohrazení. Jsou zde rozloženy v řadě na terasovitém stupni. Již z letmého seznámení s lokalitou vyplývá, že dnešní situace zjevně bude výsledkem složitějšího vývoje.

Povšimněme si nyní stručně výsledků jednotlivých sond vyznačených na obrázku.

V sondě 1 bylo nalezeno 13 pozdně halštatských a starolaténských střepů a 16 zlomků středověké keramiky. Z výplně příkopu při dně tvořené kameny a humusem pak pochází pět střepů pravěkých a větší množství středověkých. Byl zde nalezen i lehce obdélný kamenný žernov s otvorem ve středu. V sondě č. 2 převládal středověký materiál. Archeologické nálezy sondy č. 3 tvoří větší množství středověkých a pouze jeden pozdně halštatský keramický fragment.

V sondě č. 4 byly nalezeny zlomky středověké keramiky a kamenný hranolový brousek.

Prokopány byly také dva sídlištní objekty (na obr. označeny chata A_1 a A_2), opět s řadou archeologických nálezů.

Z dosavadních zjištění lze konstatovat, že existence halštatsko-laténského hradiště na Velkém Blaníku je nesporná.

Po zániku hradiště na Velkém Blaníku zavládl na obou vrších na dlouhou dobu klid. Další doklad o přítomnosti člověka pochází až z 13. století. Je jím keramický hrnec nalezený P. Radoměrským na svahu Malého Blaníka, asi 130 m pod zříceninou barokní kaple. Jde o typicky jihočeskou keramiku s množstvím tuhy ve střepu, s ostře lomeným profilem na podhrdlí, zdobeným nasekáváním, pod nímž je ryta jednoduchá vlevo ukloněná vlnice. Porýpané dno nese komplikovanější značku. Písemné prameny připomínají na samém počátku 15. století na Blaníku existenci hradu či tvrze. Roku 1402 byl tento hrad obležen vojsky krále Zikmunda. Představy o konkrétní podobě hradu na Velkém Blaníku jsou stále značně mlhavé, lze však spolehlivě konstatovat, že šlo o objekt nižší kvalitativní úrovně a tomu odpovídajícího významu, byť mohlo jít o hrad královský. Do nesporné doby existence blanického hradu zapadá i závažný náhodný nález, učiněný v roce 1880 pod tzv. Veřejovou skálou. Jde o meč z přelomu 14. a 15. století. V průběhu 15. století vznikl objekt pod východním vrcholem Malého Blaníku (v horní části stráně

Velmi cenných je několik doposud dochovaných roubených staveb (v Louňovicích, Křížově, Vracovicích a Velíši), z nich pak především roubené špýchárky, ale i jednotlivé obytné domy a stodoly.
Podstatně více jsou dochovány lidové zděné stavby, které se nacházejí v každé z obcí a osad CHKO. Až na výjimky si zachovaly původní hmotu, jednotlivě došlo ke změně okenních otvorů. Původní ráz staveb pomáhají udržet především chalupáři, v jednotlivých případech i místní občané a prosperující podnikatelé. I obnova větších objektů postupně pokračuje. Dokončena je obnova zámku a radnice v Načeradci, začíná se opravovat i zámek v Libouni. Již dříve byly opraveny kostely v Kondraci, Libouni a Načeradci, kaplička ve Světlé, Býkovicích a Křížově. Zatím nedokončena zůstává obnova zámku v Louňovicích.
Také v přilehlém okolí CHKO je mnoho cenných staveb i urbanistických celků, které si dodnes podržely půvab typického podblanického venkova. Příkladem jsou Předbořice s nově opravenou kaplí u návesního rybníčku, bývalá tvrz Vestec, Sedlečko u Velíše a některé další.

Lubomíra Racková, Petr Skála

Příklad typické lidové architektury v Načeradci (foto ing. P. Skála)

nad Býkovickým rybníkem). Šlo zřejmě o dvouprostorový dům, na severu částečně zahloubený do svahu, na jihu založený na terasu. Při archeologickém průzkumu zde bylo nalezeno množství zlomků nádob, které lze charakterizovat jako vytáčené tenkostěnné, ze značné části redukčně pálené zboží, zdobené radélkovaným dekorem, převážně jednodušších typů. Významnou složkou nálezů byly i zbytky kamen s různě zdobenými kachly.
Malý Blaník se stal již v průběhu prvé poloviny 16. století oblíbeným poutním místem. Pod severním vrcholem kopce stojí dosud rozlehlá zřícenina poutního kostela sv. Máří Magdaleny. Tato barokní stavba s bočním přístavkem vznikla okolo roku 1753.
Zatímco díky poutnímu místu se v novověku zájem přenesl na Malý Blaník, zůstal Velký Blaník zalesněným, neosídleným kopcem. Na jeho jižním svahu byl však za bouřlivé doby vpádu pasovských vojsk do Čech v roce 1611 ukryt v keramickém džbánu a zřejmě v dalších nádobách poklad mincí nalezený P. Radoměrským v roce 1962.
Přestože pro poznání minulosti Blaníků bylo již mnohé vykonáno, zůstává ještě množství otázek, jejichž zodpovězení by bylo pro toto vpravdě národní, bájemi opředené místo, velmi žádoucí.

Podle T. Durdíka (1990), zkráceno (LH)

Významnější kulturní památky a zajímavosti CHKO Blaník

Kondrac - trojúhelníkovité návsi dominuje kostel sv. Bartoloměje. Hlavní část stavby vznikla krátce po roce 1200. Kolem roku 1300 byla vybourána původní skromná apsida a nahrazena nynějším gotickým presbytářem. Sakristie je také gotická. Na tribuně a stěnách lodi jsou patrné zbytky románské nástěnné malby legendy o neznámém světci pocházející z první čtvrtiny 13. století. Kostel byl zásadně přestavěn v roce 1753. Zdivo kostela bylo sníženo, původní okna v lodi rozšířena, v průčelí vylámán nynější vchod - jižní portál

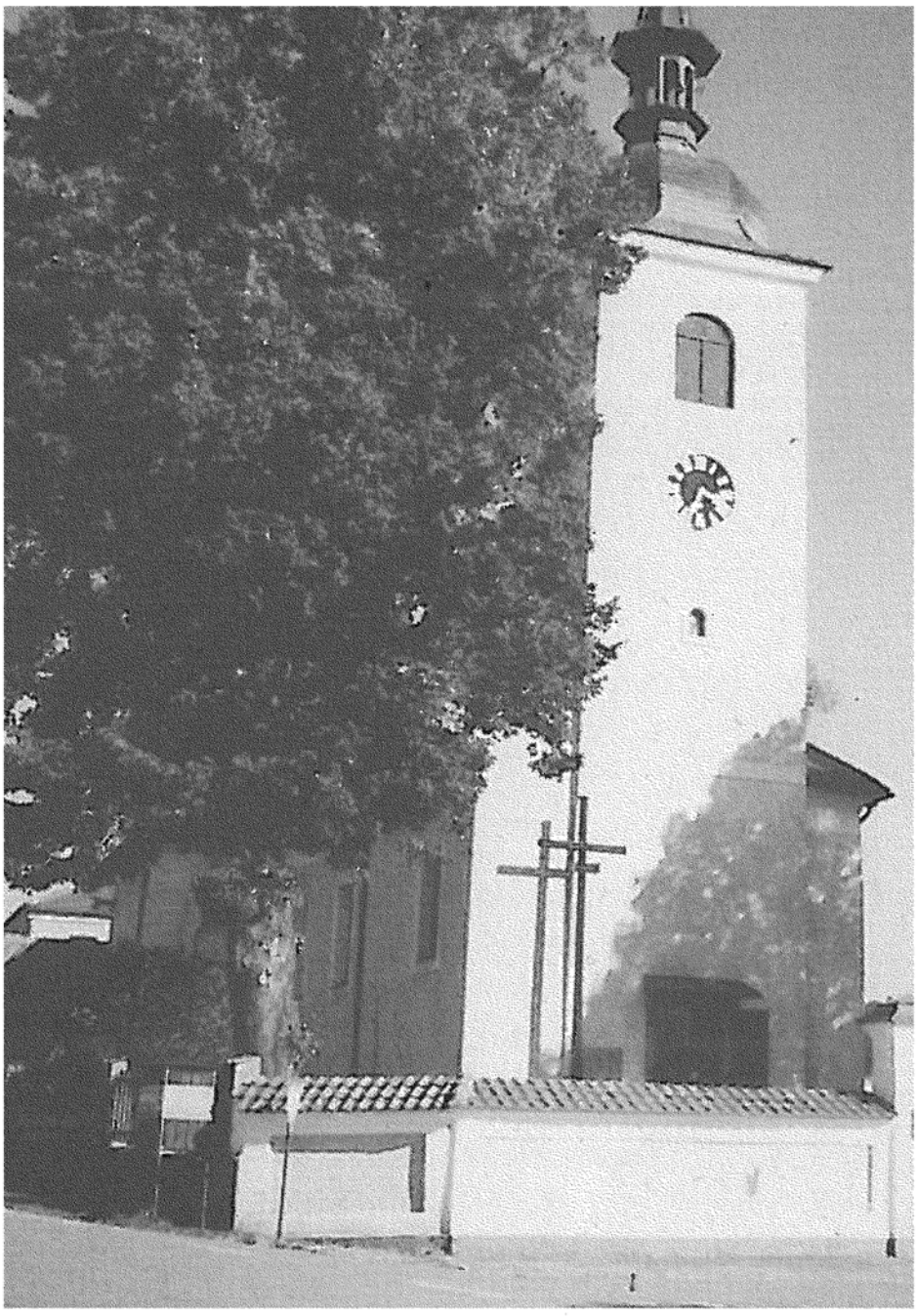

Kostel Nanebevzetí P. Marie v Louňovicích (foto ing. P. Skála)

Drobné sakrální objekty v CHKO Blaník

Podblanicko bylo vždy typickou českou krajinou, mající všechny její rysy jak po stránce přírodní, tak kulturní. K těm druhým, výrazně krajinu obohacujícím a dodávajícím jí duchovní rozměr, patří drobné sakrální objekty - kapličky, zvoničky, Boží muka, křížky či křížové cesty. Většinou jsou to díla prostých venkovských lidových tvůrců. Tato dílka vhodně dotvářejí krajinu a někde jsou i její dominantou. Vlivem minulých desetiletí zůstala bohužel poněkud stranou zájmu. Pozastavme se proto nyní v místech, kde tyto objekty můžeme nalézt. Svoji pouť začněme v centru oblasti, v Louňovicích.

Na návsi před louňovickým zámkem stojí zděná čtyřboká kaplička. Proti vchodu do zdejšího nového hřbitova je pak ve výklenkové kapličce umístěna kamenná barokní socha sv. Prokopa z roku 1767, která sem byla přenesena roku 1842 z původního místa na rozcestí (kaplička pro ni byla speciálně vystavěna). Další kaple se nachází u mostu přes Blanici u silnice směrem na Velíš. Při nové cestě do Libouně je na kopci nad obcí cihlová, výklenková kaplička a dřevěný kříž asi 4 m vysoký. U silnice do Načeradce najdeme po levé straně na počátku polní cesty železný kříž na žulovém podstavci. Je prostý, hladký a bez ozdob. Na asi dvoumetrovém soklu je uvedeno datum 1890.

Ke zbytkům kaple sv. Máří Magdaleny na Malém Blaníku byla v 19. stol. přistavěna malá kaplička, která je nyní v neutěšeném stavu. Upomínkou na tuto kapli je dřevěná socha sv. Máří Magdalény v louňovickém farním kostele, kam byla přenesena. U bývalého Podlouňovického mlýna stojí barokní socha sv. Jana Nepomuckého. Na náměstí před načeradským zámkem je socha téhož svatého. Její sokl pochází z 18. stol., vlastní pískovcová socha je mladší. U silnice z Načeradce k Daměnicím vidíme kapli sv. Tadeáše. Z Načeradce vychází 14 zastavení křížové cesty ve formě čtyřbokých výklenkových kapliček, pocházejících snad z 18. stol. Všechny jsou silně narušeny, ale vzhledem k významu byl celek navržen k památkové ochraně. Takové venkovské křížové cesty jsou totiž na okrese Benešov jen tři.

Asi 1 km od Načeradce vlevo od rozcestí silnice k Louňovicím a cesty na Býkovice stojí kaple P. Marie z druhé poloviny 18. stol. Je zděná, hranolová, členěná štukovými lizénami, její nároží jsou zaoblena. Střechu má sedlovou, krytou taškami. Vchod do kaple je segmentový, nad ním je umístěna profilovaná římsa. Při silnici na Vlašim pak stojí asi metrový litinový kříž na žulovém stolu. Je prostý, bez ozdob, v současné

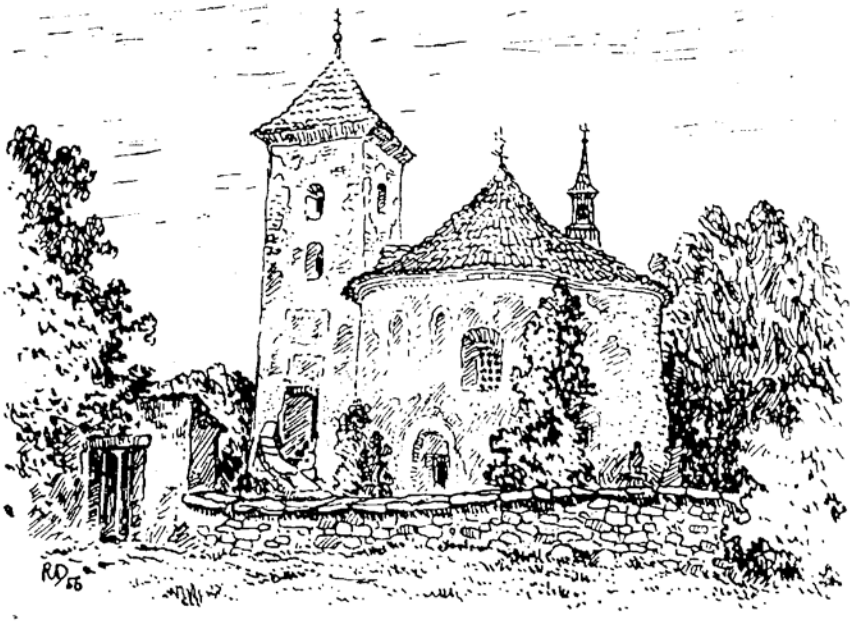

Libouň. Románská rotunda s věží. Kreslil R. Dušek.

zůstal románský. Původní románská tribuna zůstala zachována v západní části lodě. Jde o pozoruhodnou památku, na které nás upoutají nad západním průčelím dvě válcové věže s dvěma patry podvojných románských oken. V této obci se narodil v roce 1861 JUDr. Michal Navrátil, publicista a regionální historik.

Křížov - v okolí se dříve těžila tuha. Severně od obce se nachází Křížovská Hůra (580 m n.m.), z níž jsou známé nálezy granátů.

Libouň - obec se rozkládá na návrší v pahorkatém terénu. Na návsi stojí stavebně cenná rotunda sv. Václava. Byla vystavěna v románském slohu v první polovině 13. století. Na západní straně k ní přiléhá mohutná hranolovitá věž. Pod omítkou byly odkryty původní nástěnné malby. Na druhé straně silnice je součástí hospodářského dvora zámeček z konce 16. století - jednopatrová dvoukřídlá renesanční budova, značně přestavěná v pozdním baroku. Nádvorní arkády byly zazděny, částečně je zachována původní barevnost fasád. Na jižním okraji obce se rozkládá rybník Strašík.

Louňovice pod Blaníkem - nejstarším majetníkem panství byl zdejší klášter premonstrátek, založený v roce 1149 mnichem Jindřichem jako protějšek želivského kláštera. Dne 23. 4. 1420 byl však klášter zcela pobořen husity. Budovy včetně kostela byly rozebrány tak důkladně, že dodnes se zachovala jen část zdi z lomového kamene (klášter je jedním z dějišť Jiráskova románu Proti všem). Dále byla ves do roku 1547 majetkem města Tábora. Po nezdaru odboje proti císaři Ferdinandovi I. byla konfiskována a novou vrchností se stali Skuhrovští ze Skuhrova. Pro účast na protihabsburském povstání byly roku

Kreslil Jan Steklík

době je ulomen a jen provizorně připevněn. Asi dvoumetrový profilovaný sokl nese letopočet 1856.

Na návsi ve Velíši nacházíme výklenkovou kapli mající zasklenou niku s mříží. Je zděná s římsou, krytá taškami. Další velíšská kaplička je sloupová, hranolového typu. Vedle autobusové čekárny připomíná pamětní kámen svým nápisem první parcelaci: „300 let po Bílé Hoře - svobodný lid na svobodné půdě". V okolí obce se můžeme setkat s dalšími dvěma kříži. Kamenný pochází z roku 1940, druhý je litinový na kamenném soklu.

Před kostelem v Kondraci stojí nepříliš zdařilá socha sv. Jana Nepomuckého. Vedle ní pak kovový kříž na kamenném profilovaném soklu. Na kraji obce směrem na Louňovice po levé straně najdeme litinový kříž na žulovém soklu.

U vzrostlé lípy nedaleko románské rotundy v Libouni je umístěna socha sv. Jana Nepomuckého z pískovce. Uprostřed Libouně můžeme vidět zděnou kapli s výklenky, jež je na vrcholu střechy opatřena křížkem.

Na křižovatce Libouň - Roudný - Zvěstov najdeme zděnou kapli s obrazem P. Marie. U obce je další výklenková kaple s křížkem ve výklenku.

V Ostrově si postavili na návsi u mostu přes Blanici kapli sv. Jana Nepomuckého s obdélným půdorysem a stanovou střechou ukončenou dřevěnou cibulovitou zvoničkou se zvonkem. Cibule je kryta plechem, kříž na špici je kovaný. Dveře a okna mají tvar oválný, vnitřek je plochostropý. Ve štítě v obdélníkovitém výklenku bývala dřevěná soška sv. Floriána a uvnitř socha sv. Jana Nepomuckého.

Na kraji obce směrem na Kondrac nalezneme litinový kříž na kamenném soklu s paprsky, opěrákem a oválnou tabulkou s věncem. Před Ostrovem je pak umístěn litinový kříž na kamenném soklu s opěrákem.

Od roku 1888 stojí v Mrkvové Lhotě litinový kříž na kamenném soklu s oválnou tabulkou, druhý kříž není datován. V obci se nachází i kaple.

Ve Světlé byla v roce 1995 pěkně opravena kaple. Je zděná, se sedlovou střechou krytou taš-

Kaplička ve Světlé (foto R. Hučka)

1623 Oldřichu Skuhrovskému Louňovice odňaty a musel si je vykoupit. Později je získali páni Říčanští, kteří je roku 1627 odkázali pražskému arcibiskupovi. Ten dal v roce 1657 barokně upravit zdejší renesanční zámek.
Jednopatrový zámek s pravidelným obdélníkovým půdorysem obrací své průčelí do návsi. V nárožích se tyčí čtyři válcové věže s kuželovitými střechami, stěny nesou zbytky sgrafitové rustiky a nádvoří je na dvou stranách opatřeno arkádami. V 80. letech našeho století byl zámek opraven.
Střed obce tvoří obdélníková náves s kostelem Nanebevzetí P. Marie se stopami gotického původu. Barokně byl chrám zcela přestavěn v druhé polovině 17. století, obnoven pak v roce 1906. Ve výklenkové kapli je zajímavá lidová práce, znázorňující spící blanické rytíře.
Obec je rodištěm barokního skladatele Jana Dismase Zelenky (1679—1745), jehož připomíná obelisk u kostela - dílo akademické sochařky Marie Uchytilové. V Louňovicích se narodil také Jan Václav Rozum (1824—58), autor pedagogických spisů a knih pro mládež a František Kafka (1909), novinář a spisovatel.
Nad obcí se tyčí Velký Blaník, na jehož vrcholu byla v roce 1940 postavena rozhledna ve tvaru husitské hlásky. Odtud je překrásný pohled na zachovalou podblanickou krajinu.

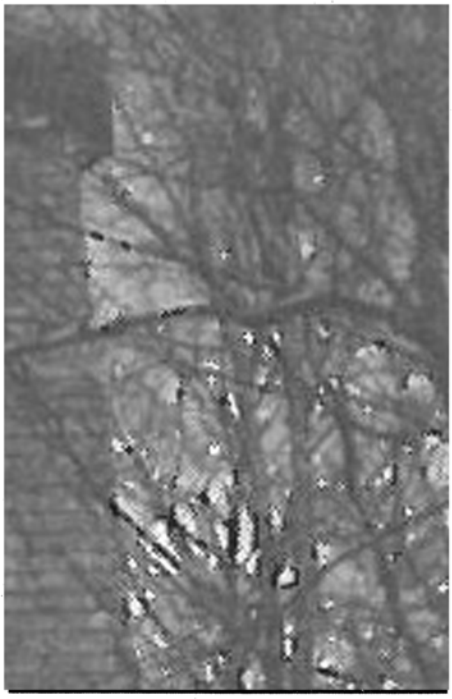

Rozhledna ve tvaru husitské hlásky na vrcholu Velkého Blaníka.

Načeradec - obec leží na svahu při potoku Brodec. Při bitvě u Jankova roku 1645 byla Švédy zcela zničena. Na severní straně náměstí stojí radnice - jednopatrový dům s mansardovou střechou. Na jedné z jejích opravených fasád je umístěna busta vlasteneckého spisovatele Františka Jaromíra Rubeše (1814—1853), který zde působil v 50. letech minulého století. Při východní frontě náměstí je umístěn jednopatrový zámek, upravený v roce 1734, opatřený rovněž mansardovou střechou. Za budovou se táhne v mírně stoupajícím terénu volně řešený park (3,1 ha) s četnými staršími dřevinami. Za zmínku stojí zajímavá forma buku lesního s některými větvemi položenými až k zemi, kde zakořenily. Před zámkem stojí socha sv. Jana Nepomuckého z 18. století. V Načeradci je zachováno několik měšťanských domů, např. dům čp. 122 (za kostelem v severním rohu náměstí).
Cenný, původně románský kostel sv. Petra a Pavla s věží, pochází z doby kolem poloviny 12. století. V roce 1278 byl opevněn jako tvrz, hradby však byly roku 1836 (až na zvonici) zbořeny. Kostel byl postupně přestavován a rozšiřován. Zařízení je barokní. Proti kostelní věži stojí široká budova - pozdně gotická zvonice z počátku 16. století. Dříve sloužila také jako městské skladiště soli. Farní budova je barokní z roku 1740.
Přes Načeradec probíhá od Ratibořických hor k Pravonínu tzv. Načeradecký sráz, morfologický stupeň, který je některými autory považován za okraj Českomoravské vysočiny.
V roce 1902 se zde narodil novinář Vojtěch Dolejš (zemřel v roce 1972).

Pravonín - na návsi se rozkládá úhledný zámek s parkem. Byl vystavěn poč. 18. století v barokním slohu na místě bývalé tvrze. Klasicistně byl přestavěn roku 1765. Za majitelů Pachtů z Rájova zde pobýval v roce 1832 mladý německý skladatel Richard Wagner. Cenný je také kostel sv. Jana Křtitele, románská rotunda zvláštního tvaru - elipsy, o vnitřním průměru téměř 10 m. Byla postavena zhruba v první čtvrti 13. století. Kvádříkové zdivo hranolovité věže má na nároží dobře opracované větší kvádry. Mladší úpravy změnily silně původní vzhled. V lodi je nástěnná malba ze života Kristova.

Rejkovice - prvně připomínány v roce 1420. U domu čp. 5 je zachována polygonální stodola a při ní menší roubené stavení.

Veliš - nepravidelná ves v pahorkatém terénu. Jednoduchý kostel sv. Josefa, původně gotický z poloviny 14. století, byl přestavěn barokně v roce 1772, kdy bylo též přistavěno dřevěné patro věže. Nízká dřevěná zvonice byla obnovena v roce 1908.

kami. Uprostřed střechy je otevřená zvonice s polocibulovitou vížkou s křížkem. Za Světlou směrem na Louňovice se nalézá litinový kříž na kamenném soklu s oválnou tabulkou a vročením 1930.
V Hrajovicích je kříž litinový, umístěný na kamenném soklu s oválnou tabulkou. Mezi vsí a Kamberkem se schovává u mohutné lípy podobný kříž.
Na podélné návsi v obci Krasovice byla postavena kaplička a vedle ní krásná stará stodola. Kaple je zděná, čtvercového půdorysu s jehlancovou střechou krytou taškami. Na střeše se nachází čtyřboká vížka s dřevěnou hranolovitou stříškou. Kaple stojí na svahu na podezdívce.
V poli směrem ke Krasovicím stojí kamenný kříž s krátkými rameny. Na soklu čteme nápis: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus.Věnováno ke cti a chvále Boží 1909".
Při cestě na Blaník jdeme v Křížově kolem zděné kaple. Další, kvádrová kaple stojí na návsi. Směrem ke Karhuli je u silnice umístěn kříž. Kaple i kříž pocházejí asi z roku 1794. Na křižovatce cest před obchodem a v okolí obce vidíme celkem další tři kříže.

Kostelík v Kondraci. Nakreslil B. Dušek.

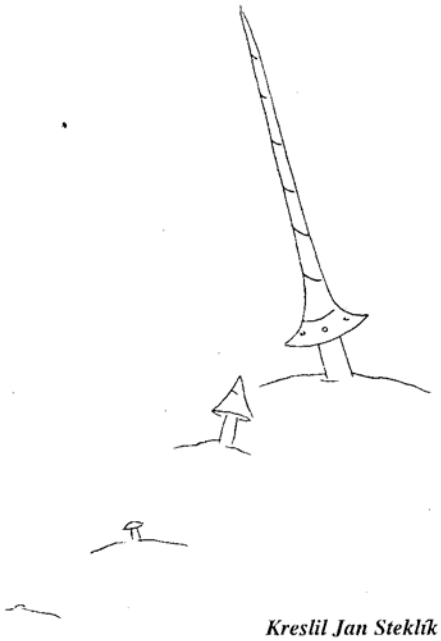

Kreslil Jan Steklík

Kapli a kříž má také osada Lesáky, podobně i Býkovice. Nenáročná kaplička zde vhodně doplňuje náves. Kaple je čtyřhranná, zděná, s jehlancovitou střechou. Ve vrcholu stojí dřevěná zvonička.
Sloupkovou žulovou zvoničku, ovšem bez zvonu, najdeme i v Rejkovicích. Na zvoničce je výklenek pro sošku a deska s nápisem „Ke cti a chvále Boží věnuje Marie Ondráková z Rejkovic 1908".
Kaplička se zvoničkou zdobí také střed návsi v Labech. Na konci obce stojí litinový kříž na vysokém kamenném soklu. Kaple je zděná, čtverhranná s plechovou jehlancovitou střechou se zvoničkou.
Ze starší doby se bohužel na Podblanicku žádné sakrální objekty nezachovaly. Ojediněle některé pochází z doby baroka nebo přelomu 18. a 19. století, většina však byla pořízena během století 19., několik ve století našem. Mnohé z nich zde stojí již nejméně sto let a bez ohledu na to, zda jsou zapsány v Ústředním seznamu památek či ne, potřebují dobrou a pravidelnou údržbu, která je levnější než jednorázová oprava těžce poškozeného objektu. Proto je práce dobrovolníků, kteří základní práce pro zachování místních sakrálních objektů provádějí, a obecních úřadů, které takové iniciativy podporují, nanejvýš záslužná.

Jan Svoboda

Kaplička v Býkovicích (foto R. Hučka)

Památné stromy

Krajina pod Blaníkem je lidmi dlouho osídlena a tradičně zemědělsky obhospodařována. Vedl se zde nelehký život, ale o co snad byli zdejší lidé chudší, o to více si vážili přírody a jejích výtvorů kolem sebe.
Jednou ze složek přírody, ke které lidé zachovávali úctu největší, jsou stromy. Ty byly sázeny na místech významných událostí, u křížků, kapliček a zámků, lidé o ně pečovali a chránili je.
Proto se v kraji Podblanickém uchovalo do dnešní doby mnoho těchto velikánů, které jsou dnes vyhlašovány za památné stromy.
V CHKO Blaník bylo dosud vyhlášeno celkem 18 památných stromů:

1. Lípa malolistá v Libouni u kostela (obvod 420 cm, výška 15 m, stáří 250-300 let).

Památná lípa u Olešné (foto ing. P. Pešout)

2. Lípa velkolistá v Libouni u kostela (obvod 480 cm, výška 15 m, stáří 250-300 let).

3. Lípa malolistá v Olešné u Louňovic (obvod 620 cm, výška 24 m, stáří 250-400 let).

4. Stromořadí 9 lip malolistých podél silnice u Louňovic (obvody 590, 330, 440, 550, 390, 278, 310, 310, 340 cm, výšky 15-25 m, stáří 200-300 let).

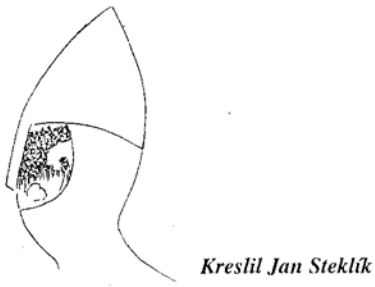

Kreslil Jan Steklík

5. Jilm habrolistý u silnice u Podlouňovického mlýna u Louňovic (obvod 220 cm, výška 20 m, stáří 100 let).

6. Skupina tří lip malolistých u kostela v Louňovicích (obvody 240-310 cm, výška 15-20 m, stáří 100-200 let).

7. Lípa malolistá v Kondraci u zemědělské usedlosti čp. 12 (obvod 390 cm, výška 20 m, stáří 150-200 let).

8.Trnovník akát v Krasovicích (obvod 363 cm, výška 27 m, 100 let).

K vyhlášení je navrhováno dalších asi 12 významných stromů.

PP

Nálezy mincí na Podblanicku

Ozbrojené konflikty a boje v 15. století měly jistě význam pro vznik dnes známých nálezů mincí v oblasti Podblanicka. Patří sem nálezy mincí (pražských grošů) ze samoty Mraviště u Načeradce, jejichž ukrytí bylo spojováno s pobořením louňovického kláštera. Mince (bílé peníze) z doby krále Vladislava II. (1471-1516) jsou známy z nálezu při úpravách jezu u Vítova mlýna (obec Dub u Vlašimi) v roce 1922. Polovina 17. století se na Podblanicku vyznačovala vzpourami a válkami (bitva u Jankova v roce 1645). Z této doby pochází nález pokladu z Kamberka, který obsahoval kromě stříbrných mincí i devět dukátů. K nálezům z let třicetileté války se přidružují i nálezy z Blaníku, které byly datovány po roce 1610. Stříbrné groše z Mraviště u Načeradce nelze přesně časově zařadit, stejně tak 14 malých stříbrných mincí z Hlohova u Zvěstova a Načeradce.
Dne 11. prosince 1970 nalezl J. Vlach na poli vzdáleném asi 250 m severně od dvora Částrovice mince z 15. století (pražské groše, mečové groše). O dva roky později zde bylo nalezeno dalších 8 mincí z téhož období (mečový groš, štítový groš). Celý nález je datován do druhé poloviny 15. století. Při kopání základů pro chlév v usedlosti v Olešné nalezli dělníci ve 20. letech tohoto století nádobu s mincemi, z nichž se dochovaly dodnes jen dva kusy. Jedná se o pražské groše ze 14. století.
Nejvýznamnějším numizmatickým nálezem je kolekce 662 mincí ukrytá na Velkém Blaníku zřejmě v roce 1611 po vpádu pasovských vojsk. Mezi drobnějšími mincemi českými, slezskými, kladskými, rakouskými, německými, švýcarskými, polskými, litevskými a lotyšskými dominuje velmi vzácný tolar Rudolfa II. z roku 1606.

Podle E. Šimka zkrátil LH

Kámen z Blaníku v základech Národního divadla

Nahlédneme-li do sklepních prostor Národního divadla v Praze, spatříme zde základní kameny svezené sem z různých částí vlasti. Jeden z prvních (má pořadové číslo 5) pochází také z památného vrchu Blaník. Tento kámen věnovali občané z Louňovic a byl vezen do Prahy slavným, dva dny trvajícím průvodem. Tato událost měla na Podblanicku velký ohlas a byla jedním z prvních zdejších významných projevů národního uvědomění. Kámen z Blaníku zaujímá mezi ostatními základními kameny významné postavení nejen pro svůj původ, ale také i proto, že návrh na jeho vložení do základů Národního divadla byl podán mezi prvními. Přičinil se o to louňovický nadlesní Čeněk Fischer, který dopisem ze 14. dubna 1868 sdělil výboru Sboru pro zřízení Národního divadla úmysl zaslat do základu Národního divadla otesaný kámen z Blaníku:

Slavný Výbore !

Bylo by záhodno, aby při kladení základu Národního divadla i náš pověstný Blaník zastoupen byl. K účeli tomu chceme zaslati z Blaníku 1 otesaný kamen do základu Národního Divadla. Prosíme jen o laskavou zprávu, jaké velikosti by byl nejpříhodnější, - a do kterého času na místě býti má.

V Louňovicích dne 14. dubna 1868.

Čk. Fischer nadlesní

Jak konkrétně reagoval výbor Sboru na tuto iniciativu, není známo. Skutečností ale je, že kámen byl vylomen, opracován do podoby hranolu rozměrů asi 63 × 63 × 31,5 cm a doplněn vytesaným (dnes červeným) nápisem „BLANÍK". Namísto do základu Národního divadla byl však tento kámen umístěn do nároží tehdy budovaného sklepa louňovického pivovaru, kde se nachází dodnes. Důvod, proč se tak stalo, je jednoduchý. Iniciativní nadlesní Čeněk Fischer nevyčkal odpovědi výboru Sboru z Prahy a dal zhotovit kámen, který později sděleným požadovaným rozměrům nevyhovoval, a tak zůstal natrvalo v Louňovicích. Proto musel být z Blaníku vylomen a do Prahy dovezen druhý, větší kámen, tentokrát již na základě žádosti, poslané jménem výboru Sboru jeho úředníkem Machatým. Tento kámen má tvar kvádru o rozměrech asi 125 × 97 × 57 cm o odhadované váze 17,5 q. Na čelní straně byl vytesán a vyzlacen nápis „Blaník". Další podrobnosti jsou uvedeny v následujícím dopisu:

Slavný a velevážený výbore pro dostavení národního divadla v Praze!

Nížepodepsaný výbor obce Louňovické staral se, aby se vyhovělo žádosti od pana Machatého jménem výboru pro dostavení národního divadla v Praze zaslané, proto přičinil se, vyhledati kámen na Blaníku, ač Louňovický nadlesní Čeněk Fischer kámen však malý dal zhotovit. Posláno pro obratné kameníky, kteří přec z přetvrdé žuly Blanické krásný kámen připravili, který žádanou délku 4´ a výšku 3´, však jen přes 2´ šířky má, protože již vyloupnutý onen kámen dle dříve neviditelného kazu při odvalování se rozštípl a jiný pro krátkost času a pro jiné obtíže nyní se naskytující vyhledán nebo ze skály vyloupnut býti nemohl. Kámen je hotov, a od obce Louňovické přispěním mnohých vlasteneckých dobrodinců, zvláště pana mlynáře Louňovického Čeňka Jeřábka, Libouňského pána z Radby, a níže podepsaných pánů, jakož i obcí: Libouně, Křížova, Labů, Světlé a Načeradce slavně bude v outerý před polednem vežen z Louňovic přes Vlašim, Domašín a Chotýšany, v kterýchžto dvou posledních místech jistojistě dle možnosti slavně uvítán a doprovázen bude do Benešova, kde s radostí praví a horliví vlastencové jej očekávají a přijmou. Náš pan baron Villani vymění 2 koně, a tak zase čtyrmi kámen ve středu časně ráno z Benešova vypravený ve 4 hodiny odpoledne u koňské brány v Praze bude. - Popis celé cesty bude následovat.-

V Louňovicích dne 10. kvěna 1868.
kulaté razítko: Pečeť obce Louňovické
podpisy: Josef Vender, starosta
P. Ant. Sklenář, místní farář a výbor
Hynek Jeřábek, výbor

V retrospektivním záznamu louňovické obecní kroniky je uvedeno, že kámen byl vylomen ze Slepičí skály na Velkém Blaníku. Jde o výrazný skalní útvar v lese asi 550 m severovýchodně od jeho vrcholu. Je tvořen bělavou, zčásti nahnědle žlutou (navětralou) středně zrnitou biotit-muskovitickou ortorulou s turmalínem.

Dopravu kamene do Prahy popisují podrobně Národní listy a Národní pokrok z 14. 5. 1868. Oznámení o přivezení kamene z Blaníku v Národním pokroku z 12. května 1868 bylo následující:

Zítra (ve středu) přivezen bude s temene staroslavného B L A N Í K U sňatý kámen do základů národního divadla.

Blaník, k němuž během celých věkův krásnou bájí se nesly naděje a očekávání všeho lidu českého, Blaník, z něhož že v čas nejkrutší, však poslední tísně a útrapy neočekávané a konečné osvobození nám vzejde - otcové naši věštili, Blaník jejž národní bájesloví posledním a tedy nejvzácnějším paladiem naší jsoucnosti učinilo, týž Blaník vysílá nyní do základův chrámu českého umění žulový balvan ze své hlavy, aby slavný úkol, jejž věštcové mu přiřkli, a naděje, které do něho kladli,

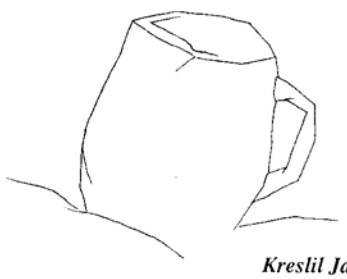

Kreslil Jan Steklík

naši předkové, přenesl i na národní divadlo, by i ono účastno bylo věštby dávněvěké, aby novým, živým se nám stalo Blaníkem.

Hluboký smysl blanické báje obzvláště naší době výborně se hodí, Blaník se probouzí, kámen z něho se blíží - i nadějeme se, že srdečně uvítá jej matička Praha. Prosbu tedy činíme obzvláště jarému studentstvu našemu a statným Sokolům, aby zítra uvítali a k staveništi doprovodili významný balvan blanický.

Hodinu příchodu oznámí zítřejší telegram těchto listů.

Blaničané

Vůz s kamenem a doprovodem vyjel z Louňovic po slavnostním rozloučení v úterý 12. 5. 1868 o 11. hodině dopolední. Ve všech obcích, kudy se projíždělo, byl průvod vřele vítán a pozdravován místními obyvateli. Navečer dorazil průvod do Benešova, kde ho uvítal purkmistr a na vůz byla připevněna deska s nápisem „Kdybyste mlčeli Vy, kameny mluviti budou!". Druhý den v Praze byl zvláště slavnostně průvod uvítán na hranicích Pankráce. U vyšehradské brány uvítal průvod jménem Sboru jeho jednatel Dr. Julius Grégr. K sedmé hodině večerní dorazil průvod na staveniště divadla. Za českou hudbu slavnostní poklep učinil na blanický kámen sám Bedřich Smetana. Po slavnosti 16. 5. byl kámen spolu s ostatními zazděn do základové zdi hlavního vchodu divadla v jeho nejhlubším sklepení. Od té doby sdílí s budovou Národního divadla všechny její šťastné i méně šťastné osudy a trvale připomíná podíl Podblanicka na budování divadla.

Podle článku V. Rybaříka (1990) upravil LH

Blaník od Mraviště. Foto Doc. V. Zelený

Blanická pověst

„Hle, Blaník hora v hávu tmavého lesa, jenž splývá jí od temene po všech bocích. Vážně, až zachmuřele shlíží na krajinu od světa odlehlou, na její chlumy a pláně málo úrodné. Široko daleko je patrno jeho témě a v okolí často k němu pátravě vzhlížejí. Věštít chmurami zahalené zlé povětří, promodrává-li se jasně, slibuje jistý a tvrdý čas.

Na temeni Blaníka zříš ve stínu buků, jedlí a smrků pradávné kamenné hradby, většinou sesuté. Mechem a křovím zarůstají, po dřevěném hradě, jehož chránily, není dnes ani památky.

Ale pod hradbami, v hoře samé dřímají ozbrojení rytíři, „svatováclavské vojsko", dřímají a čekají, až nastane den, kdy bude třeba jejich pomoci, až budou do boje povoláni.

Pod skalnatým vrcholem Blaníku, ve východním svahu je skála v podobě lomeného oblouku. Tam je vchod do hory, tam také prýští pramen. Z něho napájejí blaničtí rytíři své koně, když za čas jednou za svitu měsíce vzjedou z hory na palouk mezi lesy pod horou. Za takové noci zaléhá do údolí temné dunění, ztlumený rachot bubnů i polnice hlas. K ránu zase rázem vše utichne, rytíři, koňstvo, vše zanikne ve skalní bráně a zmizí v tajemném lůně hory. Jen na palouce zůstává památka po nočním jízdeckém reji: přečetné stopy koňských kopyt."

Tak takhle líčí Alois Jirásek ve Starých pověstech českých blanické rytíře. Kde však hledat prvopočátky této pověsti? Při pátrání většina badatelů dospěla k proroctví Mikuláše Vlásenického ze sedmdesátých let 15. století jako k vlastnímu počátku a zdroji vypravování, jež se pod vlivem dalších proroctví a pověstí už souvisle vyvinulo k podobě, která prostřednictvím Jiráskova literárního zpracování vešla do obecného povědomí každého příslušníka českého národa. Vláseneckého „Proroctví" však nemá žádného vůdce vojska z Blaníku. K vlastnímu Blaníku se vztahují určitá znamení, jako je např. usychání stromů od vršků Blaníka, dále je zvěstováno, že u hory dojde k velké bitvě, kam přitáhne velké vojsko. Na louce mezi Načeradcem a Blaníkem, poblíž vesnice Rejkovice, bude způsobeno takové krveprolití, až rybník u Rejkovic bude naplněn krví. Pak teprve zakročí Bůh a z Blanické hory vyjde tajné vojsko, které vypudí nepřátele...

Až do poslední třetiny 18. století vystačilo blanické proroctví bez jmenovitého vůdce. Pro další doplnění pověsti měly význam halucinace faráře z Pravonína, Jana Antonína Krásla, a to z roku 1734. Slyšíval za úsvitu či soumraku zřetelné bubnování a troubení. Benešovský piaristický rektor P. Eugen uznal farářovy přeludy za skutečné a sám se při té příležitosti rozpomíná na to, co slýchával v mládí o Blaníku. Když jel do Pravonína, sám se na vlastní oči přesvědčil o rezavé vodě, vytékající z Blaníku a o zvláštní skále, pod níž vyvěrá nevysychající pramen. Slyšel také vypravování o venkovské služce z Louňovic, která se vrátila z Blaníka domů po dvou letech, neboť byla odvedena vojínem v bílém šatě s modrou šerpou a jezdeckými botami do hory, kde spatřila spící jezdce na koních. Jen jeden z nich seděl u stolečku, maje na něm o loket opřenou hlavu. Vojín, jenž sem dívku přivedl, se ptal: *„Je už čas?"*, a muž u stolečku se probudil řka: *„Dosud ne."*. Vojín doprovodil dívku z hory ven skálou. Dívka se vrátila domů, přinesla dva starobylé peníze a byla vyslechnuta louňovickým hejtmanem. Tehdy sepsaný protokol se ztratil. P. Eugen pokládal tuto zprávu za bajku, i když tehdejší louňovický farář J. Teutsch potvrdil, že když se stavěla kaple na Malém Blaníku, často bylo vidět kolem hory jezdit neznámé urozené vojíny, ač v tu dobu nablízku nebylo žádného vojska. Rektor dále ještě vypravuje, jak jeden křesťan a jeden žid z Pravonína se potkali uprostřed lesa na Blaníku a spatřili, jak se lesem řítí dvoukolá krytá kára, tažená šestispřežím, ale bez vozky. Řítila se středem jedné hory na druhou a když dojela ke kapli sv. Máří Magdaleny na Malém Blaníku, bylo slyšet zvon, ačkoli na kapli žádný není. Rektor P. Eugen na základě těchto informací nepochyboval o tajemnosti Blaníka. Ani on však ještě neuvádí spojitost sv. Václava s Blaníkem.

Další zmínka o blanické pověsti pochází z 18. stol. od třeboňského archiváře Patra Kašpara Světeckého, který požádal malíře Josefa Šedivého z Křivsoudova o podrobnosti. Otec Josefa Šedivého vypravoval pověst tak, že rybník, který se naplní po bitvě se jmenuje „Pustej", vedle něho má stát suchý strom, který se zazelená, až bude třeba, aby vojsko vyšlo z hory (rybník Pustý je malý rybník mezi Rejkovicemi a dvorem Štamberkem poblíž Blaníka). Malíř Šedivý znal vnitřek hory, kam rytíř zavedl děvečku, pod

Kreslil Jan Steklík

Blaníkem žnoucí trávu, aby poklidila konírnu v hoře. Zároveň byl s děvečkou v hoře kovář, jenž koval rytířům koně. Když děvečka poklidila, dostala za to smetí a domů se vrátila vlastně až za rok. Za tři dny nato zemřela.

Koncem 18. století byla blanická pověst doplněna o některé další podrobnosti. Jakýsi Zdeněk Zásmucký někdy v 16. století přijíždí na Blaník, o němž slyšel, že tu za žižkových časů zvláště řádili husité, kteří kromě jiných ukrutností pobořili také hrad na Blaníku. Obránci hradu - i jejich vojevůdce Meinhard - v bitvě o blanický hrad padli do jednoho. Vešli pak do hory a žijí tam dál ve spánku. Až bude český národ v nejvyšší nouzi, vyjedou všichni z Blaníka na pomoc. V roce 1819 vydal pražský Němec W. A. Gerle ve své sbírce zmatenou romantickou povídku inspirovanou blanickými motivy. Hlavní postavou je Izidor a vůdcem blanických rytířů je Stojmír. Roku 1859 vydal pedagogický pracovník Theodor Vernaleken sbírku mýtů, kde v blanické pověsti ovčák zabloudí do hory, přijde i hřebíkář a vymění hřebíky za smetí, pacholek očistí koně a kovář je oková. Vůdcem rytířů je Meinhard, bránící se před nepřáteli. Až je Čechů jen tolik, kolik se jich vejde do formanského vozu pod plachtu, rybník pod Blaníkem se naplní krví a suché stromy na břehu Blanice vyženou květy. Pak se náhle otevře Blaník a z něho vyjde sv. Václav. Další knihou, která zpracovala blanický mýtus byla sbírka pověstí J. V. Grohmana z roku 1863. Zde však již nenacházíme nic nového a původního.

V úvodu jsem zmínil text A. Jiráska. A tímto spisovatelem také stručné sledování vývoje blanické pověsti zakončíme, neboť on je autorem dnes nejznámější verze pověsti. Podle ní v hoře Velký Blaník spí skryté vojsko, které se má za jistých okolností probudit a pod vedením sv. Václava přispět na pomoc ohrožené české zemi. V proroctví Slepého mládence A. Jirásek již píše, že z Blaníka vyrazí rytířské vojsko na pomoc ohroženým Čechům a jeho vůdcem je svatý Václav, jedoucí na bílém koni. V pověsti Blaničtí rytíři pak píše, že v hoře dřímají svatováclavští rytíři, kteří občas vyjíždějí z hory na palouk mezi lesy pod horou. Tu bývá slyšet dunění, rachot bubnů a hlas polnice, k ránu však všechno utichne a rytíři zmizí v hoře. Svatováclavské vojsko se jednou probudí ve chvíli největšího nebezpečí, které bude ohlášeno několika znameními. Na Blaníku uschnou vrcholky stromů, na temeni se zazelená uschlý dub a pramen u skály se rozvodní v bystřinu. Pak se strhne mezi Blaníkem a Načeradcem bitva, vyschlý rybník Pustý se naplní krví a starý uschlý strom u něho se před bitvou zazelená. Tu se otevře Blaník, vyjedou rytíři, v čele se sv. Václavem. Nepřítel prchne ku Praze, kde se strhne rozhodující bitva. Uprostřed pověsti se praví o žnečce, která poklidila skalní síně, o kovářovi, který okoval rytířské koně a o pastýři, který hledal v hoře ztracenou ovci. A ti všichni nevědomky pobyli v hoře celý rok, domnívajíce se, že to byla jen chvilka.

Myšlenka využít blanickou pověst k posílení národního vědomí nejširších vrstev obyvatelstva se objevila již před rokem 1848. Většího rozšíření však blanická pověst doznala především v souvislosti s vyzdvižením základního kamene pro Národní divadlo.

V červnu 1868 se Blaník a území mezi Velkým a Malým Blaníkem staly poprvé dějištěm velkého, několikatisícového tábora lidu.

Tak významný mýtus musel být také logicky zdrojem inspirace literátům, hudebníkům i malířům. Vzpomeňme jen na prvotinu V. K. Klicpery „Loupežníci na Táborsku", kde je blanické téma zpracováno. Také pohádková hra téhož autora „Jiříkovo vidění" čerpá z této tématiky. Jádro blanické pověsti se dostává i do některých pohádkových sbírek. Najdeme je v moravské sbírce B. M. Kuldy, podkrkonošské J. Š. Kubína, východočeské I. Hoška i chodské J. F. Hrušky. Koncem 19. století není v Čechách mnoho básníků a spisovatelů, kterých by se nedotkl blanický motiv , zpracovaný např. J. V. Sládkem, A. Staškem, S. Čechem, J. Kvapilem, J. Vrchlickým, A. Sovou, K. J. Erbenem, B. Němcovou, E. Krásnohorskou.

Z hudební tvorby připomeneme jednu ze symfonických básní B.Smetany (Blaník), Josef Suk nazval jeden ze svých pochodů „Pod Blaníkem". Zdeněk Fibich, rodák z nedalekých Všebořic, je autorem vlastenecké opery Blaník ve smyslu Smetanových Braniborů v Čechách. Autorkou libreta byla Eliška Klásnohorská.

Malebná krajina v níž dominují oba Blaníky a blanický mýtus byly námětem i pro řadu malířů (např. J. Mařák, M. Aleš, L. Kuba, M. Černý).

Blanická pověst je mýtus, schopný časové transformace. Dostala se i do jiných krajin a spojila se tam s jinými událostmi a dávala jim místní smysl.

Je zřejmé, že blanická pověst i proroctví zůstávají v povědomí lidu a i přírodní úkazy jsou stále sledovány i tradovány místním obyvatelstvem pod jeho zorným úhlem. Také v místním lidovém ztvárnění nacházíme motiv Blaníku. Za zmínku stojí lidový řezbář F. Kupsa z Ratají u Vlašimi. Jeho pojetí blanické pověsti je založeno na principu betlému. Chýši s jesličkami - ústřednímu motivu díla - odpovídá blanická jeskyně, kolem níž jsou umístěny postavy rytířů, obyvatel kraje i figury zvířat. Toto mistrné řezbářské dílo je uloženo v Okresním muzeu ve Vlašimi.

LH

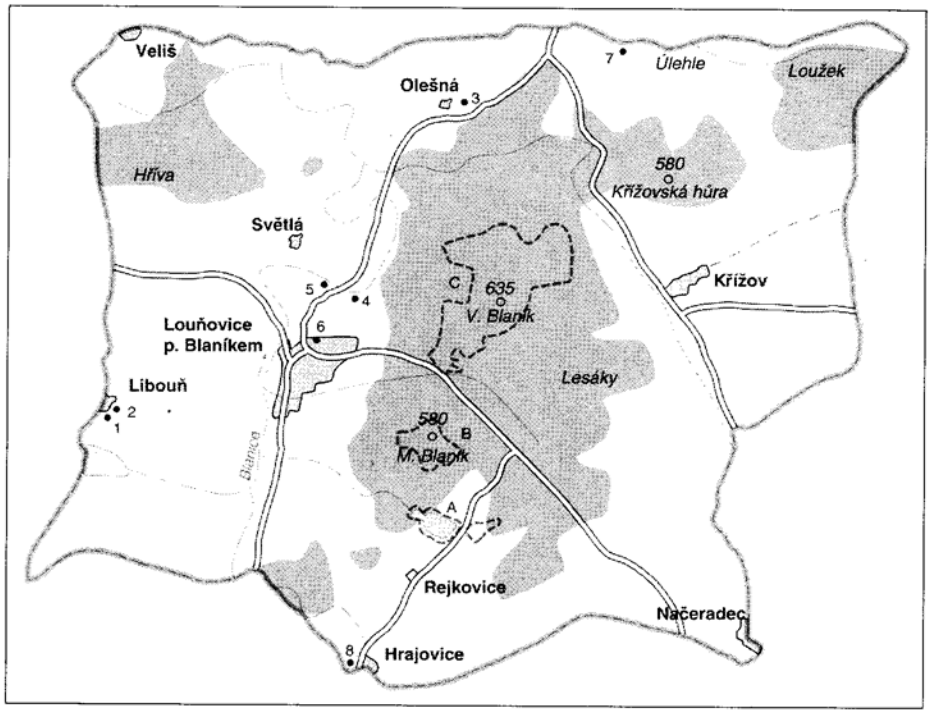

Vysvětlivky k mapě:

A. PR Podlesí
B. PR Malý Blaník
C. PR Velký Blaník

Čísla 1 až 8 označují památné stromy na území CHKO Blaník

Pracovníci Správy CHKO Blaník a jejich hlavní odborné zaměření:

RNDr. Lubomír Hanel, CSc.: vedoucí Správy CHKO Blaník, koordinace výzkumných aktivit v oblasti, monitoring prostředí, zoologie, hydrologie, rybářství a rybníkářství, ekologická výchova veřejnosti, zahraniční styky.

Ing. Pavel Pešout: zástupce vedoucího, zemědělství, botanika, nelesní zeleň, územní plán, péče o krajinu, územní systém ekologické stability.

Ing. Petr Skála: lesnictví, myslivost, stavební problematika, obnova venkova, neživá příroda, vodní hospodářství, odpady.

Jana Holujová: stavební problematika, ekonomika, hospodářská agenda.

Základní údaje o CHKO Blaník:

Plocha CHKO Blaník: 4100 ha.

Datum vyhlášení: výnosem MK ČSR 29. 12. 1981 s platností od 1. 1. 1982.

Hlavní důvody vyhlášení: zachování harmonické, biologicky vyvážené středočeské krajiny s ústřední dominantou Blaníku. V rámci středních Čech jde o jediné velkoplošné území, kde je chráněna typická krajina na přeměněných horninách krystalinika.

Nadmořská výška: 360—638 m n.m.

Průměrné roční srážky: 632 mm.

Průměrná teplota: 6,8 °C.

Adresa pracoviště: Správa chráněné krajinné oblasti Blaník, 257 06, Louňovice pod Blaníkem 8, tel/fax 0303/52654.

Úřední dny: pondělí 8.00—17.00 hod., středa 8.00—17.00 hod.

Významné osobnosti Podblanicka

V obcích pod staroslavným Blaníkem se narodilo a působilo mnoho předních osobností naší kultury. V následujícím abecedním seznamu připomínáme alespoň některé z nich:

Ferdinand Čenský, * 1829 v Čechticích (zemř. 1887), novinář, spisovatel, sběratel lidových písní.

Zdeněk Fibich, * 1850 ve Všebořicích (zemř. 1900), hudební skladatel.

Gustav Frank, * 1859 ve Vlašimi (zemř. 1923) - malíř a mědirytec.

Ferdinand Heller, * 1824 ve Vlašimi (zemř. 1912) - hudební pedagog, skladatel, sbormistr, zakladatel pražského pěveckého sboru Hlahol.

JUDr. František Kavka, * 1909 v Louňovicích - novinář, spisovatel, překladatel.

Hana Klenková, * 1905, působení v Načeradci, spisovatelka, překladatelka.

Jiří Körber, * 1911 ve Vlašimi, básník, prozaik, dramatik.

JUDr. Michal Navrátil, * 1861 Kondrac (zemř. 1931), publicista, regionální historik.

Kamil Roškot, * 1886 ve Vlašimi (zemř. 1945), architekt, žák Kotěrův, projekty veřejných budov v Evropě, Asii i Americe.

Anna Roškotová, * 1883 ve Vlašimi (zemř. 1967), akademická malířka.

Jan Václav Rozum, * 1824 v Louňovicích p.Bl. (zemř. 1858), autor odborných spisů pedagogických a knih pro mládež, redaktor, překladatel.

Jaromír František Rubeš, (1814—1853), vlastenecký spisovatel, v letech 1847—1850 pobýval v Načeradci.

Augustin František Slavík, * 1846 Domašín (zemř. 1919) , filolog, historik, místopisec.

Bedřich Smetana, (1824—1884) - v letech 1843—1853 pobýval v Růžkových Lhoticích.

Jan Šebek, * 1814 ve Vlašimi (zemř. 1862), stavitel (stavby ve Vídni, kašna ve Vlašimi), poslanec zemského sněmu a říšské rady.

Josef Šusta, * 1835 v Jankově (zemř. 1914), ekonom, rybníkář, zakladatel moderního chovu kaprů v Čechách.

Ferdinand Vach, (1860—1937), učitel, hudební pedagog, zakladatel Pěveckého sdružení moravských učitelů. Mládí prožil v Louňovicích.

Antonín Norbert Vlasák, * 1812 ve Vlašimi (zemř. 1901), regionální historik, topograf.

Jan Dismas Zelenka, * 1679 v Louňovicích (zemř. 1745), barokní hudební skladatel.